OKTÖBER KATONÁI VOLTAK

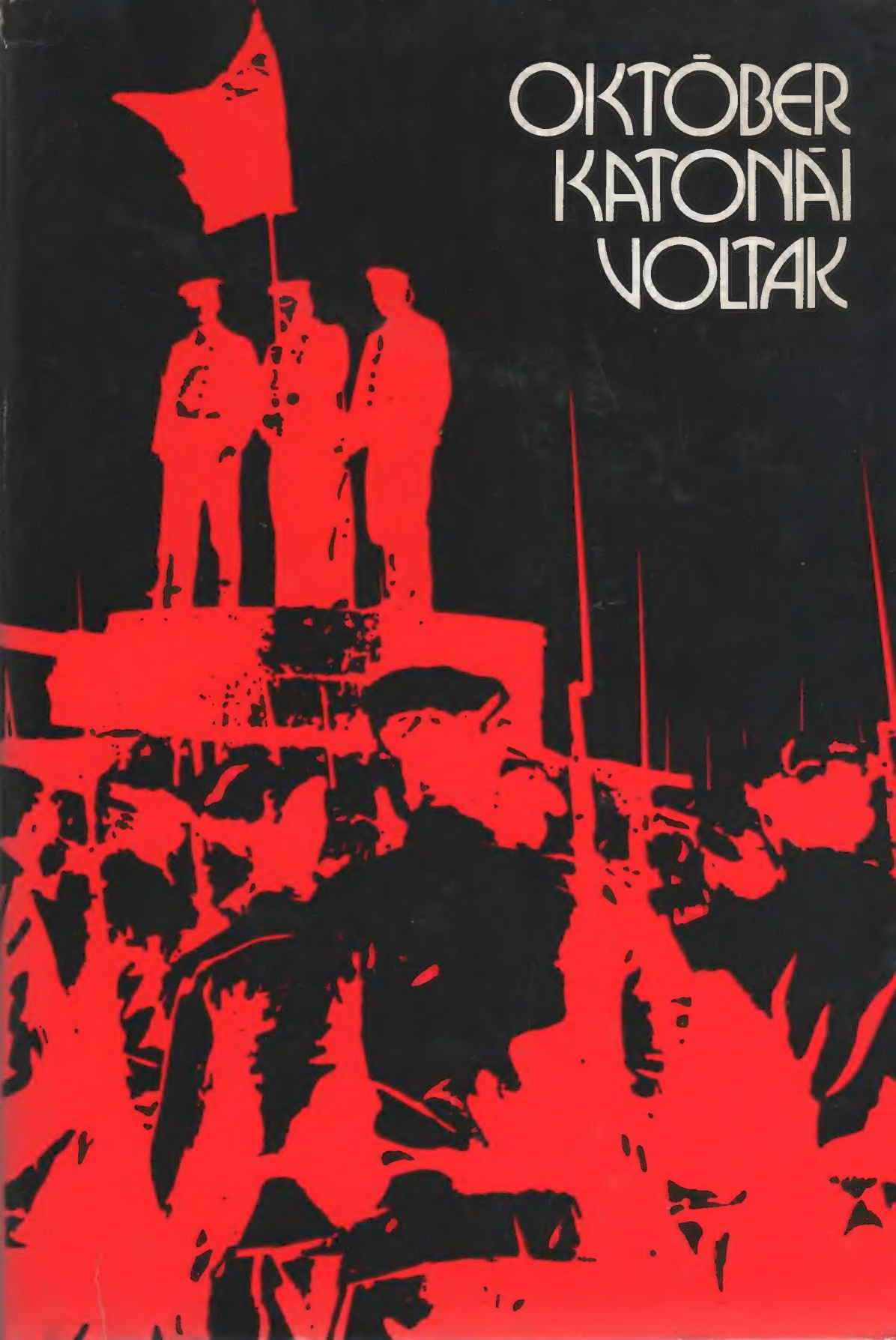

OKTÓBER KATONÁI VOLTÁK

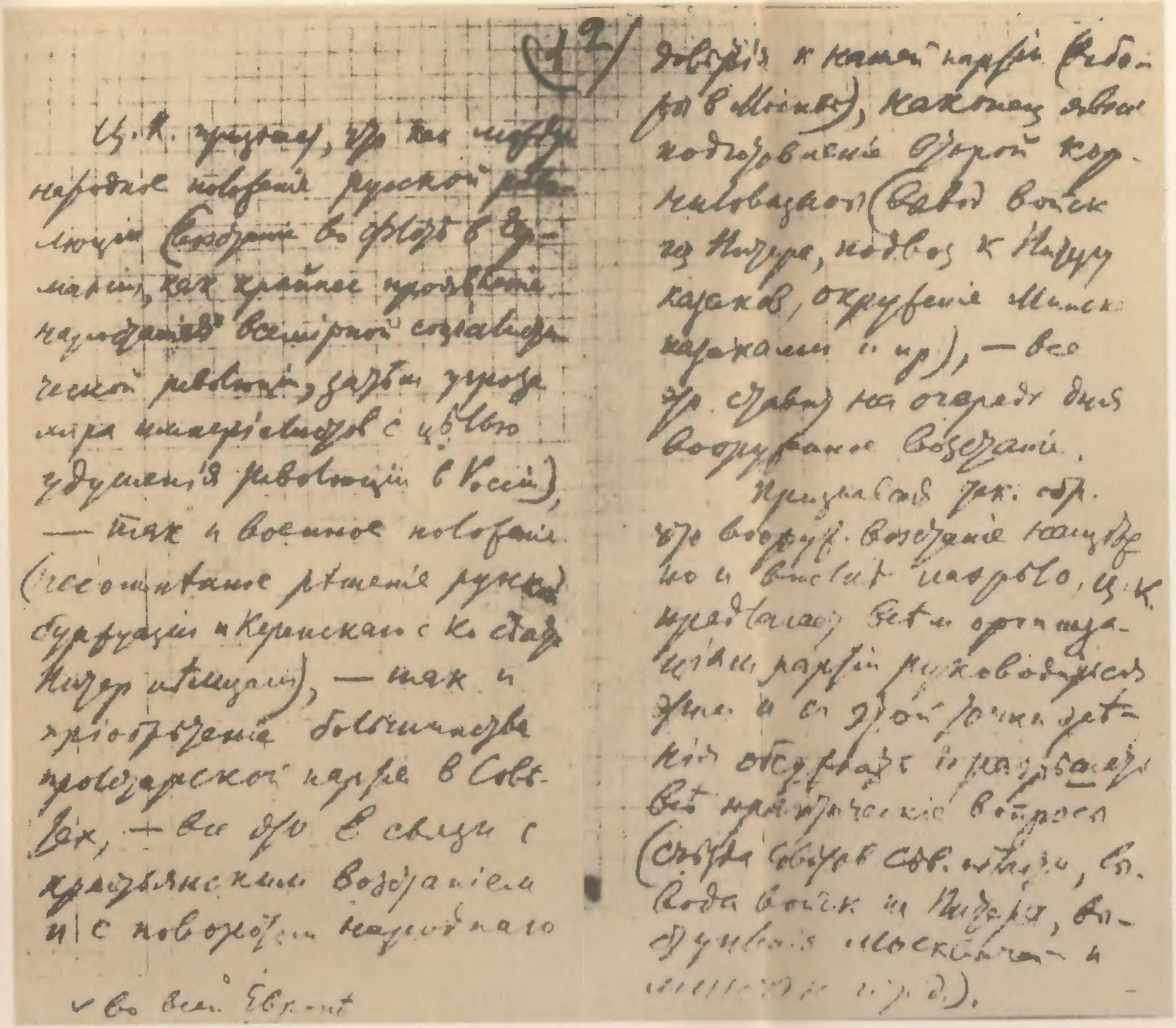

OKTÖBER KATONÁI VOLTAK

A bolsevik párt központi bizottságának 1917. október 10-i határozata a fegyveres felkelésről

Készült a Nagy Októberi Szocialista Forradalom
60. évfordulójára,
a Munkásőrség Országos Parancsnoksága
Propaganda és Sajtó Osztályának gondozásában
Szerkesztette: Borzák Lajos és Szolnoki István
A borítólapot készítette: Sós László Munkácsy-díjas
A tipográfia Lengyel Zoltán munkája
Felelős kiadó: Gáti József
Nyomatott a Zrínyi Nyomdában
Felelős vezető: Bolgár Imre vezérigazgató

Hatvan éve Oroszországban ébredt a Nap! Recsegtek, ropogtak a tőkésrendszer eresztékei, s a nemzetközi imperializmus egybefogott erővel támadt az emberiség igazi jövőjét meghatározó Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányaira, a munkások-parasztok-katonák bontakozó, sarjadzó hatalmára. Oroszország tőkés-feudális rendjének hadai ugyancsak támadtak: a sarokba szorított sebzett tigris dühével vetették magukat a fiatal szovjetállamra. A soknemzetiségű forradalmi Oroszország legjobb fiai a bolsevik párt vezetésével harcba szálltak. Olyan ádáz osztályküzdelem kezdődött, amilyen annak előtte nem volt még a történelemben. A történetírók polgárháború néven emlegetik e harcot. Pedig valójában sokkal több volt annál: Oroszország harcterein a haladásért, a dolgozó osztályok legszentebb ügyéért, az emberiség felemelkedéséért áldozták vérüket és életüket a forradalom osztagai.

Oroszország proletárjai az Aurora ágyújával egyedül adtak jelt a világnak, de a forradalom vívmányainak megvédéséért vívott harcban nem maradtak magukra. Mellettük, velük egy sorban küzdöttek tiszta szívvel, őszinte lelkesedéssel, bátorsággal és elszántsággal azok az internacionalisták, akik Lenin és a bolsevikok hívó szavára álltak a Vörös Gárda, a Vörös Hadsereg harcosai közé. Bennünket, magyarokat büszkeséggel tölt el, hogy népünk sok-sok fia vérrel, hőstettekkel írta be nevét kitörölhetetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború történelmének aranykönyvébe.

Az egykori harcosok közül többen még közöttünk élnek. Hatvan esztendő viharai, az emberiség jobb jövendőjéért meg-megújuló rohamok azonban megritkították soraikat. Az egykori internacionalisták, vörösgárdista osztagok harcosai ősz hajú, de fiatal szívű munkásőrök: elsők között láthattuk őket, amikor népünk hatalmának megvédésére megalakult a munkásőrség. Hajlott koruk, küzdelmekben, harcokban megroppant egészségük nem gátolta őket abban, hogy gyakran példát mutatva nekünk, fiatalabbaknak, szorosan markolják a fegyvert, részt

vegyenek a kiképzésben, a szolgálatellátásban, s élre álljanak, ha rendkívüli feladatokat kellett elvégezni. Sokan azonban már csak az emlékeinkben élnek. Diadalmas október katonái voltak ők: életútjuk, szép jelenünkért és biztató jövőnkért vívott küzdelmeik örökre és kitörölhetetlenül beíródtak a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom történelemkönyvébe. Példájuk lelkesít, tetteik irányt szabnak annak a nemzedéknek, amely testületünk vörös zászlaja alatt átvette kezükből a fegyvert.

A Munkásőrség Országos Parancsnoksága ezzel a kötettel internacionalistáink, testületünk legidősebb tagjainak életébe, történetébe nyújt bepillantást. Közülük Nagy Jenő, Winkler Ágoston, Pálmai Károly, László Aladár, Vas István, Bán János, Kis István, Papp Illés, Kálmán László, Szabó János ma is munkásőrök. Kötetünk többi szereplője is alapítóként addig viselte a munkásőrség egyenruháját, amíg életkora, egészsége megengedte. A mezőtúri Tamási János például ebben az évben szerelt le. Mások aktív részesei voltak testületünk szervezésének, egységeink megalakításának, s tulajdonképpen egyikük sem vált meg véglegesen a munkásőrségtől, munkásőreink ma is nagy tisztelettel és szeretettel veszik őket körül. Azoknak az emlékét pedig, akik eltávoztak közülünk, híven őrizzük.

Szándékunk, hogy megörökítsük internacionalistáink tetteit, csak részben válhatott valósággá. Megkötötte kezünket a kíméletlen idő, mert sajátos törvényei szerint elszólította soraínkból Október katonáinak egy részét.

A még élő internacionalisták se nyújthatnak teljes képet a történelemformáló eseményekről, hiszen a kötetben egyéni küzdelmeik, élményeik közül is csak egyet-egyet villanthattunk fel, mert szinte mindannyiuk története külön-külön könyvbe kívánkozna. A megörökített epizódok, a visszaemlékezések azonban még így is képet adnak arról, milyen példamutató önfeláldozással és bátorsággal küzdöttek Nagy Október zászlai alatt, a szocialista forradalom győzelméért.

Jevdokim Pavlovics Ognyev,
az Aurora cirkáló tüzére,
aki 1917. október 25-én
21 óra 45 perckor leadta
a történelmi jelentőségű ágyúlövést

Győzelmes, gazdag életen át

Ki hinné az egyenes tartású, munkásőr egyenruhás ősz férfiről, hogy érett fejjel, cselekvő közreműködőként élte át az évszázad csaknem valamennyi, az emberiség sorsára kiható eseményét? Fiatal munkás, sztrájkszervező, a Vérvörös Csütörtök részvevője, a forradalmi mozgalom harcosa, munkás-értelmiségi, az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének hadapród őrmestere, az 1916 augusztusi Bruszilov-offenzíva végigszenvedője, hadifogoly, az Oroszországi Kommunista Párt magyar csoportjának tagja, a Bajkál-tó környékén és az északi Jakutföldön Ungern báró fehérgárdái és Szemjonov atamán ellenforradalmi kozákjai ellen küzdő internacionalista seregek katonája volt a budapesti születésű László Aladár. Már mindez akkor elmondható róla, amikor csaknem hat évtizeddel ezelőtt, a történelem kohójában forrt, izott még, éppen csak alakot kezdett ölteni az új rend, a földkerekség első proletár állama.

HONNAN INDULT EL?

A millennium évében született. Apjának, aki tizenkét gyereket nevelt a főváros hetedik kerületében, a Wesselényi utcában volt apró bádogos műhelye. A kötelességtudó iparosember három fiát is erre a szakmára nevelte. Aladár, a legfiatalabb lett kedvenc tanítványa. A fiú egy év után olyan munkát vitt a tanoncok kiállítására, amellyel első díjat nyert, s egyidejűleg megkapta a segédlevelet is. Sándor fivére akkoriban már sűrűn látogatta a műhelytől nem messze, a Rózsa utcában levő szakszervezeti helyiséget. Magával vitte az öccsét is.

Így történt, hogy a fiatal fiú friss segédlevéllel a zsebében, belekerült a fővárost megrázkódtató

László Aladár a Vörös Hadsereg egyenruhájában

A második világháborúban

1912-es nagy tüntetés forgatagába. A következő évben már nemcsak a szakszervezetnek, hanem a szociáldemokrata pártnak is tagja lett. De a tudásvágy arra ösztönzi, hogy tovább tanuljon: beíratkozott a Technológiára, abba a szakiskolába, amely a József körút és a Népszínház utca sarkán álló épületben – a mai Bánki Donát Gépipari Főiskola helyén – működött. Ott érettségizett, majd szakmérnöki oklevelet szerzett. Elhagyta apja műhelyét – még nem volt húszéves –, Csepelre ment dolgozni a Weiss Manfréd Művekbe.

Hamarosan kitört az első világháború. A csepeli nagyüzem egyik részlege konzervet gyártott a hadseregnek. Feszített iramban folyt a termelés. A jobbára nőket foglalkoztató műhelyekben napi 12–14 óra volt a munkaidő. László Aladárt ennek az üzemrésznek a szakszervezeti bizalmijává választották. Első nagy csatáját a munkásasszonyok sorsának megkönnyítéséért vívta a több bérért, a rövidebb munkaidőért. Szép szóval nem boldogultak: sztrájkba léptek. A küzdelem győzelemmel végződött, de a fiatal bizalmi gyűlöletessé vált a gyár urainak szemében. Nem telt bele fél év, s kézhez kapta behívóját, egyenesen a frontra. Iskolázottsága folytán hamar tisztjelölt lett, ám katonai pályafutása a császár hadseregében gyorsan véget ért. Tizenhét nyarán, az orosz seregek kárpáti áttörésekor sok ezer társával együtt fogságba került.

A FORRADALOM GYÜJTÓPONTJÁBAN

Bizonyára nem véletlen, hogy az 1917-es februári forradalmat követően a fiatal magyar hadifogoly azok közé került, akik nem csupán szemlélői voltak az oroszországi fejleményeknek, hanem elszánt, tevékeny alakítói is. A félig gyerekfejjel szerzett mozgalmi tapasztalatok – nem felejtette el, hogy az egyik pesti tüntetésen

rendőrkard szabdalta ronggyá az öltönyét – őt is a barakktáborok agitátorai sorába állították. Tudta, mi történik, tisztában volt vele, milyen célokért küzdenek – békéért, földért, szabadságért, emberibb életért, Oroszországban és majdan a cári birodalom határain túl is, – volt hát mondanivalója társainak a magyar, az osztrák, a szlovák, a román és az egyéb nemzetiségű fogolytársainak, akik nála nehezebben igazodtak el a kerekedő történelmi forgatagban.

A magyarok közül Ligeti Károly volt a legismertebbek egyike, aki Lenin követője lett. A hatásos szavú szónok, költő és újságíró, aki a *Forradalom* című magyar nyelvű lapban megjelent „Végrendeletem" című versében így jövendölte meg 1919. június 2-án beteljesedett hősiesen tragikus sorsát:

Ti még meglátjátok a vörös Budapestet
Tinéktek lesz még ölelés, és virág...
. . . . . .
Én itt maradok bús jeltelen sírban
De tűz lelkem elmegy veletek
És ott fog tobzódni a győzelmi csatában
Mely lelkesíti forró kebletek...

Ligeti Omszkban, mint a várost védő magyar internacionalisták parancsnoka százötvened magával a fehérek fogságába került, akik valamennyiüket kivégezték. Dicsőségüket hősi haláluk színhelyén emlékmű hirdeti.

László Aladár, akit Kijev környékén fogolytáborban ért a forradalom, átkerült egy Moszkva melletti táborba, onnan pedig a történelemkönyvekből ismert iparvárosba Ivanovo-Voznyeszenszkbe. Megismerkedett Ligetivel, aki ezidőben már együtt dolgozott a bolsevik párt megbízottaival. Együtt készültek a nagy erőpróbára: megmozdítani a tömegeket, hogy vegyenek részt a május elsejei demonstráción, forduljanak szembe a háború folytatását kívánó kormánnyal. Nekik, magyaroknak a hadifoglyokat kellett felszólítaniuk, hogy csatlakozzanak a tüntetőkhöz, akik a burzsoá demokratikus forradalom továbbfejlesztéséért, a proletárforradalom győzelméért szállnak síkra.

Az első tűzpróbán sikerrel estek át a magyar bolsevikok. A régi gyárvárosban tartott tömeggyűlésen háromezer magyar hadifogoly vett részt. Ez a siker – csakúgy mint korábban a csepeli WM gyár sztrájkja – nem maradt megtorlatlanul. A katonai parancsnokság Ligeti Károllyal és több más társával együtt László Aladárt is kiemelte a táborból, fegyveres kísérettel útnak indította Szibériába. Útközben megszöktek őrzőiktől, felosztották egymás között a harci terepet: egyikük Omszkba ment, a másikuk Tobolszkba, a harmadik Novo-Nyikolajevszkbe, Petropavlovszkba és a

Bugyonnij marsallal az Októberi
Forradalom ötvenedik évfordulóján
a Kongresszusi Palota előcsarnokában

többi városba, ahol tömegesen voltak hadifoglyok.

László Aladár Trojckoszavszkban látott munkához. Ezt a helységet a végtelen tajga vette körül, közel Mongólia határához. A foglyokat itt már senki sem őrizte, sőt fegyvert is kaptak, hogy megvédhessék magukat a kóborló rablók rajtaütései ellen. Ezekkel a fegyverekkel készült fel a forradalmi harcra László Aladár vezetésével az ottani foglyokból alakult első internacionalista osztag. Részt vettek a szovjethatalom helyi szerveinek létrehozásában is.

Az ellenforradalmárok sem voltak tétlenek, Kolcsak hadainak támogatására japán intervenciós csapatok szálltak partra, ezért a vörösöknek is egyesíteniük kellett erőiket. Oroszok, internacionalisták és keleti népek harcos fiaiból alakult partizáncsoportok együtt vették fel a harcot a fehérek ellen. László a berezovkai táborban szervezte az ellenállást. Amikor a terület az ellenforradalmárok kezére került, a forradalmárok egy része visszavonult, egy kisebb csoport fedezte őket. A visszamaradók között volt László Aladár is, aki annak köszönhette megmenekülését, hogy Radnóti Andor, az egyik hadifogoly kórház orvosa elbújtatta. (Hadd mondjuk el Radnóti doktorról, hogy a forradalom győzelme után hosszú éveket töltött a Mongol Népköztársaságban, ahol ő szervezte meg az egészségvédelmi hálózatot, az ő irányításával építették fel az első kórházakat.)

László Aladár nem tétlenkedett. Beállt dolgozni a verhinye-udinszki vasöntődébe, majd egy olyan katonai üzembe, amely Szemjonov generális ellenforradalmi csapatai részére gyártott felszerelést. A gyárban rejtőző kommunisták több hatásos szabotázs cselekményt hajtottak végre. Egy idő múltán letartóztatták őket. Fogságuknak a forradalmi seregek megérkezése vetett véget: megmenekültek és tovább harcolhattak a szabadságért.

AZ INTERNACIONALISTA PARANCSNOK

A forradalom erői felülkerekedtek Szibériában is. László Aladár a fegyveres erőknél különböző parancsnoki beosztásokban tevékenykedett. Kezdetben századparancsnok volt a jakutszki zászlóaljban, harcolt az irkutszki nemzetközi ezred soraiban, részt vett a Lena folyó mentén vívott ütközetekben, majd egy nagyobb fegyveres egység vezetését bízták rá. A japánok és a fehér tábornokok visszavonulása után a bandákba verődött kolcsakista csapatok még sokáig folytatták harcukat a tajgán. Külön-külön kellett megsemmisíteni, lefegyverezni őket.

László Aladár vörös parancsnoki pályafutása 1921 őszén ért véget.

Már megkezdődött a Szovjet-Oroszország és az ellenforradalmi Magyarország közötti fogolycsere. Horthy vésztörvényszékei a Magyar Tanácsköztársaságban részt vett forradalmárok tömegét ítélték halálra és súlyos börtönbüntetésre. Lenin, akinek igaz internacionalizmusa és nagy embersége abban is kifejezésre jutott, hogy szívügyének tartotta az elítélt magyar forradalmárok megmentését, elrendelte, hogy a Szovjet-Oroszországban rekedt volt magyar tiszteket, akik nem álltak át a forradalom oldalára, túszként tartsák vissza, s csak akkor engedjék őket haza, ha a magyar hatóságok megnyitják a börtönök kapuit az elítélt kommunisták előtt, hogy családtagjaikkal együtt szovjet földre menekülhessenek. Ez az akció sok száz magyar forradalmár életét mentette meg.

A hazatérő magyar tiszteket – többségük tekintélyes, jómódú család fia volt – a magyar uralkodó osztály örömmel fogadta, de a darutollas terroristák nem mulasztották el szigorú ellenőrzésüket. Számítottak rá, hogy forradalmárok is kerülhettek a tisztek közé, olyan kommunisták, akik illegális pártmunkára tértek haza. A Dunántúlon, Csóton „szűrőtábort" hoztak létre, a hazaérkező közkatonákat és altiszteket kivétel nélkül oda vitték a húszas évek elején, s mindaddig ott tartották őket, míg részletes nyomozással nem tisztázták, részt vettek-e valamiben „odakinn". Akikről kiderítették, hogy hadifogolyként a vörösök oldalára álltak, azokat átszállították a hajmáskéri vagy a zalaegerszegi internáló táborba. Sokat közülük bíróság elé állítottak, bebörtönöztek.

A tisztek közül csak a gyanúsakat emelték ki. László Aladár a volt hadapród őrmester is a tisztekkel érkezett, de korábban hazatért besúgók már nyilvánvalóan leadták róla az információkat, ezért őt Csótról a székesfehérvári katonai börtönbe szállították. A bíróság az oroszországi forradalomban való részvételéért tizenkét évi fegyházra ítélte. Ezt a büntetést később tíz évi fegyházra mérsékelték.

Három év múltán még egy fogolycsere volt: visszaérkezett Magyarországra az utolsó tiszti csoport, Horthyék pedig kiengedték helyettük a magyar börtönökben raboskodó kommunistákat. Köztük volt László Aladár is, aki ezúttal mint politikai emigráns kapott menedéket a Szovjetunióban.

A BÉKE ÉVTIZEDEI

Mint korábban is mindig, újra tanulással, gazdag ismereteinek gyarapításával kellett kezdenie. A műszaki után közgazdasági tanulmányokat folytatott, s néhány év múltán magas beosztásba került az

Orosz Föderatív Köztársaság ellenőrzési népbiztosságán. Később nehézipari tanácsadóvá nevezték ki, végül a tervhivatal ipari osztályának helyettes vezetője lett. A háború kitörésekor önként jelentkezett frontszolgálatra. Hogyan maradhatott volna civil éppen ő, aki ott volt annak a hatalomnak a világrahozásánál, amelyet a gyűlöletes és minden korábbinál veszedelmesebb ellenség el akart pusztítani? Részt vett Moszkva védelmében, s 1945-ben, a világraszóló győzelem után, sok-sok éves távollét után ezúttal véglegesen, hazatérhetett Magyarországra.

Körülményes lenne részletesen ismertetni mit alkotott az azóta eltelt három szabad évtizedben a békés építőmunkában. Előbb tervosztályvezető volt az Iparügyi Minisztériumban, fáradhatatlan ismertetője a tervgazdálkodás nálunk akkor még alig ismert módszerének. Sokat dolgozott az államosítások előkészítésén, és érdemeket szerzett abban a nagy munkában, amely arra irányult, hogy a munkásosztály kezébe került üzemek termelése ne essen vissza, csökkenjen az önköltség, növekedjék a termelékenység az állami vállalatoknál. Kidolgozta az első ötéves terv egy-egy fontos részfeladatát, majd ezt követően a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában a magyar képviselet vezetőjévé nevezték ki. Végül főosztályvezető lett az Országos Tervhivatalban. Időközben szakkönyveket, tanulmányokat írt, fordított, előadásokat tartott, széles körű társadalmi tevékenységet folytatott. 1967 tavaszán ment nyugdíjba.

Munkásőr szolgálatát – amelyet hosszú éveken át hajdani vörös internacionalista helytállása folytatásának érzett –, nyugdíjazása után sem hagyta abba. Ma is – immár több mint két évtizede – tagja testületünknek.

Életműve méltatásának, megbecsültségének látható jele az a sok kitüntetés, amelyet László Aladár ünneplő egyenruháján visel. A legnagyobb elismerés számára a Lenin-rend, amellyel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ötvenedik évfordulóján tüntették ki, három egykori internacionalista társával, Münnich Ferenccel, Garasin Rudolffal és Kiss Lajossal együtt. Amikor e magas kitüntetést Moszkvában, a Kongresszusi Palotában átvette, találkozhatott ott Bugyonnij marsallal és a Nagy Október sok más kimagasló harcosával.

Ma úgy érzi, hogy az általa viselt Lenin-rend azoknak a névtelen tízezreknek dicsőségét is hirdeti, akik mint Ligeti Károly és annyi más hősünk, a népek szabadságáért, az új világért áldozták életüket hat évtizeddel ezelőtt.

VADÁSZ FERENC

A dekrétum, amely bejelenti, hogy az Ideiglenes Kormánytól a munkás- és katonatanácsok veszik át a hatalmat

Ежедневная вечерняя газета

РАБОЧІЙ и СОЛДАТЪ

Органъ Петроградскаго Совѣта Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ

Среда, 25 октября (7 ноября нов. ст.) 1917 года

Сегодня открывается Всероссійскій Съѣздъ.

Къ Гражданамъ Россіи!

Временное Правительство низложено. Государственная власть перешла въ руки органа Петроградскаго Совѣта Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ—Военно-Революціоннаго Комитета, стоящаго во главѣ Петроградскаго пролетаріата и гарнизона.

Дѣло, за которое боролся народъ: немедленное предложеніе демократическаго мира, отмѣна помѣщичьей собственности на землю, рабочій контроль надъ производствомъ, созданіе Совѣтскаго правительства—это дѣло обезпечено.

Да здравствуетъ революція солдатъ, рабочихъ и крестьянъ!

Военно-Революціонный Комитетъ при Петроградскомъ Совѣтѣ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ

25-го Октября 1917 г. 10 ч. утра.

NAZIM HIKMET

1917

Ezerkilencszáztizenhetet
írtak.
Október
volt.
Kemény és érces hangon
szólt Lenin:
– Tegnap korán volt,
késő lenne holnap,
ma, ma van itt az idő!
Rongyos munkások,
rongyolt bakancsokban
mondták:
Ma!
Az Aurórán
az ágyúk
öblös
acéltorka
bömbölte: Ma!
dörögte: Ma!
Nem suhognak többé a Téli Palotában
zizzenve
az ittas selyemszoknyák,
nem zúgnak jóllakottan
nehéz, húsvéti harangok!
Vodkáspohárból többé nem vedel
a lobogóbajszú
régi földesúr!
Nem ejtik többé a fekete földre
maroknyi alvadt vérként
rezes szakállukat
az éhségtől lerogyó muzsikok!
Nem törnek a havas utcákra többé
a cár hordái,
fekete kozákok,
mint üvöltő, kardos, fekete szél!
És nem menekülnek többé hegyes pikáik
és fekete kucsmáik elől
csatakos, véres hajfonattal
a munkásasszonyok!
A kétfejű sas szárnyai elégtek!
Lehullott a földre.
Dög!
A jégpáncélos tengernél,
a Baltikumban
egy ablakot bezártak.
És kinyitottak egy ablakot.
Ezerkilencszáztizenhetet
írtak.
Október
volt.
De ilyen
ragyogó, csodálatos gyümölcsöt
fa
nem termett még soha.
A föld, a tűz, az óceán sosem szült
ilyen erőt még.
Mi hozzuk azt világra!
Félelem nélkül foghatjuk meg
egymás kezét
és csodálhatjuk a nyári csillagokat.
És azt mondjuk:
„Ma élni jó."
És dalolunk,
ahogyan még soha,
dalt a boldogságról,
mely édes, mint a szőlő,
dalt a békéről,
amely mély, mint az emberi szem.
Ilyen édes, csodálatos gyümölcsöt
egyetlen fa
sem termett még soha.
A leggyönyörűbb nyári éjszaka
sem hajnalodott
ilyen énekekkel
és íly pompásan
csodálatos színekkel.
A föld, a tűz, az óceán
szülötténél erősebbet,
igen! a legerősebbet
mi hozzuk a világra!

Barátkozás a lövészárkokban

A tizenötös tábori tarackok álcázva lapultak a hófödte tájban a holaveci erdő és a végtelen ukrajnai síkság találkozásánál.

A gólyafészek a legmagasabb erdei tölgy tetején volt. Tüzérségi megfigyelőnek használták.

Vas István tizedes a fészekben ült. A fa tetejét metsző szél cibálta.

Hónapok óta alig dörrent puska. Hallották, hogy a túlsó oldalon elkergették a cárt. Beszéltek suttogva a békéről is. De tudták: a lövészárok szélére mégsem tanácsos kiállni. Lapultak és vártak. A mozdulatlan néma front valóságos üdülés volt az egységnek, melyet az olasz frontról vezényeltek ide, tizenhét tavaszán. Csak az időjárás volt kínzó, szokatlan.

Vas István sokszor megmászta a fát. Megszokta a gólyafészket. Unottan emelte időnként szeméhez a távcsövet. Ezen a napon déltájban mégis különös dolgot észlelt. Hosszú póznák jelentek meg az orosz futóárok szélén s fehér zászlók lengtek rajtuk; a zászlókat alsóneműkből, ingekből, gatyákból fabrikálták. Nevetett, hogy a könnyei is kicsordultak. Először érzett könnyed vidámságot szolgálat közben.

Telefonon jelentette a látottakat.

Varga József zászlós fölmászott a gólyafészekbe, elvette a távcsövet. Sokáig nézett, mintha nem akarna hinni a szemének, aztán vidáman hátba vágta Vas tizedest.

– Átmegyünk hozzájuk, káplárkám!

Magukkal vitték Krajnyik Vendel szakaszvezetőt. Horvát származású volt, értett oroszul.

Végtelen hosszúnak tűnt a senki földje. Mentek. A bizonytalanba. A reményt a póznákon lobogó fehérneműk tartották bennük. Nem láttak senkit. De tudták, kíváncsi szemek figyelik lépéseiket.

A szakadozott szélű, féltve rejtegetett képen az álló sorban jobbról a második Vas István elvtárs

Az oroszok lövészárkában óriás termetű szakállas katona fogadta őket egy csajka vodkával. Körülöttük az arcok vidámak voltak, mint ünnepnapon. A lövészárok könyökénél szalmasárga bajszú legény balalajkát pengetett.

– Megadtátok magatokat? – érdeklődött a zászlós a tolmácson keresztül.

– Nem – ingatta fejét az óriás –, azt akarjuk, ti se lőjetek s mi sem lövünk. Ne öljük egymást!... ezt akarjuk.

Megtudták: az oroszok lefegyverezték a tisztjeiket. A forradalmi katonatanács egy őrmestert választott vezetőnek. A bolsevikokról csak annyit tudtak, hogy földet akarnak adni a parasztnak, de élő bolsevikot még egyik sem látott.

Ettől kezdve megindult a barátkozás. Átjártak egymáshoz. Élénk cserekereskedelem folyt a katonák között.

Megszokták egymást. Barátságok szövődtek.

Hosszú idő telt el semmittevéssel. Egyszer aztán lovon nyargaló vörös zászlós alakulat lepte meg az oroszok állásait. Lövés nem dördült. A katonákat gyűlésre hívták össze.

Köztük állt Vas István tizedes is, aki éppen látogatóban volt barátjánál, Vaszilijnál, de nem értett semmit a szónok beszédéből. A lovasok közül az egyik, amikor meglátta rajta a honvédruhát, odalépett hozzá s a kezét nyújtotta.

– Kiss József vagyok.

Leültek egy ládára. Beszélgettek. Kiss elmondta, hogy a volt hadifoglyok közül sokan beálltak a vörösök közé.

– Előbb itt leszámolunk a Kerenszkij-félékkel – mondta –, aztán hazamegyünk és otthon csinálunk rendet... A világon mindenhol végez a szegénység a gazdagokkal...

A vörösöknél szolgáló magyar lovassal átballagtak a tizenötös tüzérek közé. Kiss József ott is elmondta keresetlen szavakkal, miért viselnek hadat az úri világ ellen.

*

A későbbiek során a két egység, magyarok és oroszok együtt meneteltek a forradalom nehéz útján.

HAYPÁL TIBOR

Jelentés Leninnek

Úgy kellett az eszmei tisztaság az 1956-os ellenforradalom után, mint a falat kenyér. Németi Lajos a lenini gondolatok erejét vitte magával mindenhová, ahol csak megjelent. Egyenruhája, fegyvere nem volt, mégis maguk közül valónak érezték a munkásőrök. Forradalmi tapasztalata felért a fegyverrel, szavai, érvei még jobban megacélozták a dobtáras-géppisztolyos kékegyenruhások lépteit. Moszkvában, a Kreml falai között 1918 májusától harminc magyar forradalmár társaságában hét héten keresztül készült tudatosan az eszmei harcra, hallgatta az agitátoriskolán Kun Béla, Szamuely Tibor, Vántus Károly, Rudnyánszky Ede előadásait, miközben készenlétben tartotta a fegyvert és lőszert. Eleinte inkább sodorta magával a történelem, de öntudatra ébredése törvényszerű volt, mint tíz- és tízezer hadifogolytársáé. A század első évtizedében, Egerben, könyvkötősegédként ismerkedett meg a munkássorssal. Ifjú éveibe robbant bele a világháború.

Miképpen kerültem ki a frontra? Mint minden más sorköteles. A szerbiai merénylet után megkaptam a mozgósítási parancsot, s annak ellenére, hogy mindig háborúellenes voltam, engedelmeskedni kényszerültem. Beöltöztem a csukaszürke ruhába. Alakulatunkat az egyik legveszedelmesebb hadszíntérre, Lemberg környékére irányították. Vereséget szenvedtünk. Széthullott csapatrészeinket beolvasztották Przemysl erődítményének védői közé. A cári orosz csapatok körülzárták a várat, élelmünk elfogyott, megadtuk magunkat. Száztízezren estünk fogságba. 1915 májusában indítottak el bennünket Oroszország belseje felé. Turkesztánban töltöttünk néhány hónapot egy hadifogolylágerben, onnan Nyizsnyeszaldinszkba vezényeltek, a nagy uráli vasgyárba. Megismerkedtünk és barátságot kötöttünk az orosz munkásokkal, a közöttük terjedő hírek és az újságok alapján tájékozódtunk a politikai eseményekről.

Mikor a februári forradalom győzelmét követően az ideiglenes kormány üldözni kezdte a bolsevikokat, és kezdetét vette a fegyveres felkelés előkészítése, sokan szöktünk a vasgyárból Verhaturjébe, ebbe a nagy mezővárosba, érezve az események egyre komolyabb fordulatát. Itt ért bennünket az Októberi Forradalom győzelme.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának ünnepségeire magyar veterán-küldöttség utazott a Szovjetunióba az egykori harcosok felkeresték a Kremlben Lenin korabeli dolgozószobáját. Németi Lajos, a küldöttség tagja arról az élményéről beszél, amikor 1919-ben találkozott Leninnel

Megalakítottuk a hadifoglyok forradalmi bizottságát, titkárává engem választottak. Átvettük a hatalmat, és az orosz proletárcsapatokkal nemcsak megvédtük a várost, hanem a környékén is visszavertük a fehér bandák támadásait. A harcok közepette, 1918 áprilisában rendkívüli esemény örvendeztette meg a vörös magyarokat: eljutott hozzánk Moszkvából a „Szociális Forradalom" című magyar nyelvű lap, amelyet Szamuely Tibor szerkesztett. Értesültünk belőle az otthoni eseményekről is. Üdvözlő levelet írtam a szerkesztőségnek a hadifoglyok nevében. Így szereztek tudomást működésünkről. Hamarosan levél érkezett a verhatuijei bolsevikoknak, azzal a kéréssel, hogy engedjenek el Moszkvába, agitátortanfolyamra, amely felkészít a további forradalmi harcra.

Az emlékezetes héthetes iskoláról elkerülve egy ideig a Szovjet-Oroszország nyugati határához közel fekvő Vjazmában, a hazatérőben levő magyar hadifoglyok között agitáltam, de azután – mint annyi magyar kommunistát – engem is hazaszólítottak a forradalmi feladatok. Útlevelem Grün Andor deportált kereskedő nevére szólt. Ezzel érkeztem szerencsésen Budapestre, november 16-án, éppen akkor, amikor kikiáltották a polgári demokratikus köztársaságot. Megalakult a KMP, tagja lettem a Vörös Újság megjelentetését előkészítő bizottságnak. December végén a pártvezetés Egerbe küldött, hogy agitáljak, hirdessem a kommunista eszméket és szervezzem Heves megyében a KMP csoportjait. Alig hogy munkához láttam, sürgős és fontos megbízatást kaptam a párt-

tól: Uraszov elvtársat kellett Moszkvába kísérnem, aki a KMP üzenetét vitte Leninnek. Kalandos, de sikeres útban volt részünk, s hamarosan visszatérhettem Egerbe.

A kormány letartóztatta a kommunista vezetőket. Ennek hírére a legközelebb induló vonattal a fővárosba utaztam, s felvettem a kapcsolatot az illegalitásba vonult párt egyik vezetőjével, Guth elvtárssal, akit a mozgalomból jól ismertem. Azt az értesítést kaptam, hogy mint látogató menjek be a letartóztatott elvtársakhoz a gyűjtőfogházba. Beléptem a fogház fogadóhelyiségébe, s a sok ismerős között megpillantottam Kun elvtársat, aki még a fején és az arcán viselte a rendőri bántalmazás nyomait.

A körülöttünk ólálkodó rendőrkopók miatt csak néhány közömbös szót váltottunk, majd ellépett tőlem. Mialatt Jancsik és Seidler elvtársakkal beszélgettem, Kun elvtárs ismét visszajött, majd búcsút véve, mindkét kezét nyújtotta. Kicsire összehajtott cigarettapapírt csúsztatott a kezembe, közben derűs arccal mondta:

– Viszontlátásra!

A közeli köztemetőbe mentem. Miután meggyőződtem róla, hogy senki sem követett, kibontottam a papírt, amelyen ceruzával írva ez állt:

„Párthatározat! Azonnal induljon Moszkvába, Lenin elvtárshoz. Számoljon be."

Másnap, mint szülővárosába, Vjazmába tartó orosz hadifogoly, elhagytam Budapestet. Az illegális központban megbeszélt útvonalon Felső-Magyarországon, Csehországon át jutottam el a lengyelországi Bresztig, majd egy vonaton

Kujbisevben készült ez a felvétel, amikor a hősi emlékmű megkoszorúzása után a zászlóval szemben álló Németi Lajos veteránokkal, fiatal tisztekkel és pionírokkal találkozott

Minszk közelébe. Utam legnehezebb része a demarkációs vonalnál, a „senki földjén" kezdődött. Gyalogosan vagy bérelt szánon haladtam célom felé. A rozoga szánt visszafordította a muzsik, s otthagyott engem a nagy, havas orosz mezőn. Akkor már hatodik napja voltam úton. A talpon átvirrasztott éjszakák kimerítettek, csak a feladat fontossága adott újra meg újra erőt. Kis facsoporthoz értem, amikor valaki harsányan kiáltotta:

– Sztoj!

Nagy megkönnyebbülést éreztem. Megálltam. Tudtam, hogy megérkeztem. Egy hódomb mögül őr lépett elő, s fegyverét lövésre készen tartva, felém jött. Bizalmatlan volt. Mögém került, és elindultunk egy másik hódomb felé, amely mögül még egy őr búját elő. Megmotoztak, s állásukba kísértek. Reggel a parancsnok a vasútállomásra kísértetett, ahonnan két nap múlva – Szmolenszken át – megérkeztem Moszkvába.

Nagy volt a meglepetés és az öröm, amikor a Drezda Szállóhoz érkezve a „Szociális Forradalom" szerkesztőségében közöltem, hogy Budapestről a párt üdvözletét és üzenetét hozom Leninnek. Rudnyánszky elvtárs rögtön határozott:

– Azonnal megyünk a Kremlbe Lenin elvtárshoz, de előbb odatelefonálok.

Autóba ültünk és tizenöt perc múlva a Kreml jól ismert udvarán át tartottunk az épület felé, ahol Lenin lakott. Keskeny lépcsők vezettek lakosztályához. Kitárult előttem dolgozószobájának ajtaja, és ő élénk mozdulattal kelt fel karosszékéből, íróasztala mellől, mosolyogva felém jött, kezet szorított velem, majd szívélyes melegséggel karon fogott:

– Szagyisz, tovaris Németi!

Az íróasztala melletti másik karosszékbe ültetett. A megilletődéstől nem tudtam megszólalni, csak néztem, bámultam magas homlokát, amely mögött a nagy eszmék megszülettek. De az a közvetlenség és barátságos hang, ahogy érdeklődött utam részletei iránt, pillanatok alatt megszüntette elfogódottságomat, és hol orosz, hol meg német nyelven vázoltam utazásomat. Lenin, tapasztalva, hogy mindkét nyelven gyengén beszélek, tolmácsért telefonált. Nem tudom, ki volt, de gyorsan, simán fordított, így beszámolómat utazásomról néhány perc alatt befejeztem. Lenin azután jegyzettömbjét maga elé téve így szólt:

– Kérem, elvtárs, mondja el minél részletesebben, lehetőleg időrendben, hogyan alakult a politikai és mozgalmi helyzet az Uraszov elvtárs által küldött üzenet óta Magyarországon.

Közel két órán át mondtam el az

otthoni szervezkedési és politikai eseményeket. Lenin élénk tekintetét rám szegezve, nagy figyelemmel hallgatott, gyakran jegyzett az előtte fekvő tömb lapjaira. Azzal fejeztem be jelentésemet, hogy pártunk irányításával a forradalmi munkásság és katonaság felkészült arra, hogy megfelelő időben, szocialista forradalom útján megdöntse a burzsoázia uralmát. Ezután elővettem a magammal hozott Vörös Újságokat. Lenin nagy érdeklődéssel forgatta azokat, miközben egyre ismételte:

– Béla Kun! Béla Kun!

Kereste Kun elvtárs cikkeit. A cikkek nem voltak aláírva, de tudtam, hogy kik írták, s együttesen lapoztunk a Kun elvtárs által írottakra. Miközben Lenin a tolmács segítségével a lapokat szemlélte, kérdéseket intézett hozzám és megjegyezte:

– Érdekel a fiatal forradalmárok véleménye.

Megkérdezte, hogy otthon milyen mozgalmi feladatot kaptam. Közöltem, hogy többnyire a vidéki munkásság és a parasztság között folytatok felvilágosító és forradalmi szervező munkát. Mire Lenin így szólt:

– Ha az elvtárs köztük dolgozik, mondja el, hogy a parasztság miként fogadta mozgalmukat, mit várnak tőle?

Majd kiegészítette a kérdést:

– Mennyi lehet országukban a szegényparasztok száma?

A szegényparasztok számát statisztikailag nem ismertem, s azt válaszoltam: úgy vélem, több mint két és fél millió. Minden szegényparaszt a föld szerelmese és mozgalmunktól a földkérdés megoldását várják.

– Igen – mondta Lenin –, meg kell nyerni őket.

A fáradtság egyre jobban erőt vett rajtam, de Lenin újabb kérdést tett fel:

– Mi a véleménye, lehet-e a történtek után a szociáldemokratákkal együtt dolgozniuk?

Rögtön válaszoltam:

– Abban nemigen bízhatunk.

Válaszom után Lenin erősen vizsgálódva rám tekintett és így szólt:

– Németi elvtárs, ön már igen fáradt lehet.

Erre nem válaszoltam. Lenin a tolmácsot a szomszéd szobában várakozó Rudnyánszky elvtársért küldte, s felkérte, hogy orvossal vizsgáltasson meg, s beszámolómat a moszkvai magyar elvtársak előtt csak két nap múlva tarthatom meg. Lenin hozzám lépett és kezét nyújtva, elvtársi melegséggel elbúcsúzott.

Megilletődve hagytam el a nagy agitátor dolgozószobáját és a Kremlt, ahol hónapokkal előbb az agitátoriskolán tanultam a forradalmi harc ábécéjét.

TUZA ISTVÁN

VLAGYIMIR MAJAKOVSZKIJ

Óda a forradalomhoz

Hozzád,
akit kifütyültek,
akit kigúnyoltak az ütegek,
hozzád,
kit szuronyok rágalma összesebzett,
hozzád zengem én lelkesedve
a szidalmak köde felett
az óda ünnepi
Ó!-ját.
Ó, te vadállatias!
Ó, te gyermekies!
Ó, te filléreskedő!
Ó, te nagyratörő!
Hányféleképp neveztek még?
De vajon, kettős arcú, mi is lesz belőled?
Óriás épület
vagy roncs törmelék?
A mozdonyvezetőnek,
kit szénpor és füst glóriáz,
a bányásznak, ki vastag ércereket fúr át,
tömjénezel,
tömjénezel, mély áhítattal,
szentséggé emelve az emberi munkát.
De másnap
a Vaszilij-templom
irgalomért könyörgő falai
hiába esedeznek hozzád –
mert hathüvelykeseid tompa orrú vadkanjai
széttúrják a Kreml évezredes múltját.
A Szlava
már süllyedőben imbolyog.
A szirénák süvöltése mindenen áthat.
Te a matrózokat
a merülő cirkálóra visszaparancsolod,
hogy megmentsék az ott felejtett
miákoló kismacskákat.
No de aztán!
A tömeg részegen üvöltöz.
Gőg kunkora a hetykék bajszán.
S a vén admirálisok, puskatusokkal támogatva
fejjel lefelé
repülnek Helsinkiben – át a hídkarfán.
A tegnap sebeit gyógyítgatod,
ám én újabb sebeket látok.
– Ó, légy háromszor átkozott! –
sziszegi a szűkölő polgár.
De én, a költő
így kiáltok:
– Ó, légy te négyszer áldott! –

Vágyakat ébresztő szavak

– Hogy milyen Lenin? Egyszer beszéltem vele. Alig öt percig. Éppen reggelizett. Csésze tea párolgott az íróasztalán, mellette vékony barna kenyér és két szem kockacukor volt. Valamilyen írást tanulmányozott. Felnézett:

– Beszél oroszul?

– Keveset.

– Nős ember?

– Igen.

– Hány gyereke van?

– Három.

– Miért nem megy haza?

– Itt van már zászló, amit követhetek. – Nevetett. Hozzám lépett, megveregette a vállamat: Sok jót mondtak magáról a magyar agitációs iskola vezetői – mondta. – Megszakítja néhány napra a tanulást, elvisz egy üzenetet Pétervárra. Sürgős és bizalmas!

A debreceni munkások leginkább a Margit fürdő és az István-malom közötti vendéglőbe jártak egy pohár sörre vagy fröccsre tizennyolc októberében. A szakszervezetek a vendéglő nagytermében rendezték a táncmulatságokat, ott léptek fel az énekkarok, a műkedvelő csoportok. Hajdú János asztalost, aki Leninnel találkozott, körülfogták az emberek. Mindenki kíváncsi volt Oroszországra.

Sárgabajszú férfi furakodott a hallgatóság közé. Idegesen kiabálni kezdett:

– Mit hallgatjátok? Széthúzást szít! Megbontja a pártot! Áruló. Oroszországban anarchia van. Anarchiát akar! A szociáldemokrata párt nem melenget ilyeneket a keblén. Ne álljatok vele szóba.

Fenyegető morajlás követte a szavakat, majd hirtelen csend lett.

Hajdú János felállt, arcáról eltűntek a derűs vonások, a hangja mennydörgött:

– Elvtársak! Jól ismertek. Nem kell bemutatkoznom. Ezerkilenc-

Kádár elvtárs köszönti Hajdú Jánost, a Munka Vörös Zászló Érdemrendjével történt kitüntetése alkalmából

százban léptem a szociáldemokrata pártba. Tizennyolc év hosszú idő! Sokat tapasztaltam. Kitiltottak Debrecenből, mert sztrájkot szerveztem. Részt vettem tizenkettőben a pesti tüntetésen, megismertem a rendőrök kardlapját. Harcoltam orosz munkástestvéreim oldalán. És most itt vagyok! Kötelességem, hogy megmondjam az igazat. Nézzetek körül. A debreceni szociáldemokrata kormánybiztos a ti ügyeteket szolgálja? Nem! A saját érdekét. A saját hasznát nézi. Figyeljétek meg a barátait! Csupa régi úriember. Nézzetek a szemébe: dölyfös és önelégült, úrhatnám!

Kiáltások hangzottak:

– Igaza van! Semmit sem tesznek értünk! Szüntessék meg a sorbanállást! Le az üzérkedőkkel! Adják a munkásoknak a gyárakat!

A kormánybiztos embere, a sárgabajszú, káromkodva csapta be maga mögött az ajtót.

Az asztalos folytatta:

– Én tudok különbséget tenni! A munkásokat eláruló szakszervezeti boncok, a jobboldali szociáldemokrata párthivatalnokok csak voltak a vezetőim! Nekem már nem kellenek. Én Oroszországban igazi forradalmárokkal ismerkedtem meg. Nagyszerű emberekkel. Azokban nincs önzés. Azok a népért élnek. Azok frázisok ismételgetése helyett a forradalmat csinálják. A gyárakat a munkásoknak, a földeket a parasztoknak adják. A nép szabadon választja vezetőit és leválthatja őket ha nem tetszik neki. Ezt a forradalmi demokráciát nevezik itt anarchiának a gyávák, akik félnek a néptől. Oroszországban nincs anarchia! A kommunisták fegyelmezettek. Lenin szigorú, igazságos, fegyelmet követel. A forradalmi baloldalnak nálunk is össze kell fogni. Külön kell választanunk az ocsút a búzától. Le kell ráznunk a nyakunkról azokat, akik már csak szavaikban szocialisták, de a valóságban semmi közük az ügyhöz. Új erőre van szükség: kommunista pártra! Mi munkásegységet akarunk. Meg is teremtjük, de nem a megalkuvók elképzelése szerint.

Különös este volt. Kint zuhogott az ólmos eső. A debreceni vendéglőben összegyűlt munkások sokáig hallgatták az Oroszországból jött embert, aki magával hozta a forradalom tüzét. A munkások töprengtek. Tetszett nekik az őszinte szókimondás, rég elfojtott indulatokat, eddig meg nem fogalmazott vágyakat lobbantottak fel a szavak, melyek nem papírra íródtak, keresetlenül törtek fel, valahonnan a lélek mélyéről. Érezték, hogy valami új születik a gyötrő, keserves vajúdásból. Megjelentek az új emberek, akik kommunistának nevezik magukat. S majd lesz kommunista párt is.

HAYPÁL TIBOR

Tudnak oroszul, elvtársak?

Moszkvából a polgárháborús frontra igyekezvén, vesztegelni kényszerült a szerelvény. Vöröskatonák beszélgettek a sínek mellett, várták az indulási parancsot. Egyszerre közelükben termett egy nyolcvankörüli anyóka, s kérőn nyújtotta feléjük a kezét: „Tovaris, csak egy kis mazsolaszőlőt adjatok a szegény öreg embernek!" Kiss Lajos, az ezredkomisszár ajándékba kapott csomagot szorongatott a hóna alatt. Volt benne szőlő is, só is, cukor is. Odaadta az egészet. A nénike hálálkodott: „Hosszú életet élj, erőben, egészségben!" Valóra vált a jókívánság. Pedig ahol a komisszár páncélvonaton, páncélautón lóháton vagy gyalogszer megfordult, sűrűn ropogtak a fegyverek. Amikor hazatért az édes szülőföldre, Horthy pribékei félholtra verték. Végül is az egykori harcostársak fiai – viszonozva a magyar internacionalisták forradalmi tetteit – hozták meg a felszabadulást. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom ötvenéves jubileumán ismét Moszkvába hívták: az SZKP főtitkára adta át neki a Lenin-rendet. Egerben a város díszpolgárává választották.

A munkásőrök – annak a testületnek a tagjai, amelynek a megalakításában részt vettem Egerben, s amelynek sok évig tiszteletbeli parancsnoka voltam – nem egyszer faggattak:– Honnan vetted a bátorságot a harchoz?

Azt feleltem, amit ma:

– Nem tudom.

A bátorság magától születik.

Mert mit tehettünk azokkal a kozák őrökkel, akik a Murmanon a cár atyuska nevében kegyetlenül kínozták a védtelen hadifoglyokat? Felvettük ellenük a harcot, megsemmisítettük őket. Így váltunk politikai foglyokká, s dolgoztunk 1917 végéig a moszkvai repülőgépgyárban. Itt ért a forradalom. A tengerészek közé kerültem, és huszonkét budapesti gyerekkel együtt az első páncélos vonatezredhez irányítottak bennünket. Szmolenszknél Semiljov fehéreinek leszerelésében vettünk részt. Alig hogy onnan visszatértünk Moszkvába:

– Irány Kazány!

A fene se tudta, hol van, merre van. A vonat vitt bennünket, a páncélt meg raktuk felfelé. De azt tudtuk, miért megyünk. Azért, mert az ellenforradalmárok megverték a forradalomhoz csatlakozott hadifoglyokat. Ezeket tanítottuk meg kesztyűbe dudálni.

Utána átmentünk Szimbirszkbe. Hívtak a matrózok:– Lajoskám, nézzük meg Lenin elvtárs szülőházát.

Ott egy nagyon vén öregember nem akart beengedni a szobákba, szidott bennünket, mint a bokrot:

– Annak a világfelforgatónak a gyerekei vagytok?

Mi akkor még nem beszéltünk tökéletesen oroszul, a tengerészek magyarázták el neki:

– Épp ideje, hogy felforgassuk a régi világot, hogy helyette sokkal jobbat teremtsünk.

Szinte sóbálvánnyá váltunk. Hát itt vagyunk azon a helyen, ahol a lánglelkű forradalmár született! Feladatunkat még nagyobb igyekezettel teljesítettük. Azt az „aranyvonatot" kísértük Moszkvába, amit Szibériában a magyar csapatok mentettek meg. Alig, hogy beértünk, várt ránk a prikáz:

– Irány Szamara!

Szamarában eszerlázadás volt. A táborban hatezer hadifoglyot őriztek. Szerettük volna őket is a forradalom mellé sorakoztatni, de az agitátorokat elkergették, voltak, akikkel csúnyán elbántak. Erre a sorsra jutott Faragó Dezső, az öreg forradalmár is. Sírja máig emlékeztet a szomorú eseményre.

Ott találkoztam Sziklai Sándor elvtárssal. Nem ismertem nálánál képzettebb, elszántabb – egyszerű kubikosból lett – agitátort. Előző délelőtt a táborban karókkal, piszkavasakkal hat agitátort vertek agyon. Sziklai puszta kézzel ment. Azt mondta a kapuőrségben ácsorgó, dorongokkal felszerelt táborlakóknak:

– Mit akartok? Az úristenit, még meg se születtetek, mikor én már a talicskát toltam a Tisza töltésén. Olyan paraszt vagyok, mint ti. Lenni, vagy megdögleni? Ez itt a kérdés. Haza akarok menni. És aki velem tart, az mind haza is jön. Mert fegyvert ragadunk...

Közben megérkezett kozákjaival a híres vörös generális... Csapájevnek hívták. (Hogy előjön a távolból az igaz ember!) Bemasírozott Szamarába egy magyar ezred is, Varga Gyula András parancsnoklása alatt. Körülzártuk a fehéreket. Legalább százötven cári tiszt sáncolta el magát a középiskola épületében, amelynek éppen olyan fekvése volt – sose felejtem el –, mint Egerben a Dobó Gimnáziumnak. Vargával, az altisztből lett parancsnokkal szálltunk be a páncélkocsiba. Akkor már volt egy rekvirált mauzerem, de jobban szerettem a browningomat, mert gyorsabban tudtam vele lőni. Nem tokban hordtam, hanem a nadrágomnál a hasamhoz szorítottam. Az ellenség a kabátomtól nem látta, mit húzok elő, mire a száját kinyitotta volna, megpecsételődött a sorsa.

Kimásztam a páncélautóból, és Popovval, a Turkesztánban harcoló Vörös Hadsereg későbbi parancsnokával megközelítettem az ellenséges fészket. Felszólítottam őket:

nyissák ki a kaput! Lett nagy kiabálás odabent. Kinyílt a kapu. Kilenc karikalábú cári tiszt járt le-fel, cikázott előttünk.

– Mit akartok? – förmedtek ránk.

Mire azt mondtam:

– Tegyétek le a fegyvert, menjetek haza.

Egyikük felcsattant:

– Ki vagy, hogy nekem parancsolgatsz? Én ezredes vagyok, te disznó kutya!

Parancs nélkül a homloka közé eresztettem egy golyót: „nesze neked, ezredes, az aranycsillagoddal!" Abban a pillanatban mindet lelőttük. Megszólaltak a környező házakba beszállásolt magyarok fegyverei, mert ez volt a jel, hogy lehet lőni. Röpködtek a golyók a fejünk felett. Szaladtunk a páncéloshoz, kopogott a golyó azon is. Úgy tüzeltek a magyarok köröskörül, hogy rossz volt hallgatni. A megmaradt ellenség ész nélkül megadta magát.

Vonulhattunk tovább, Orenburgba. Rendezték a forradalmi harcosok sorait, osztályozták az ezredeket. A miénk lett az első, parancsnoka Münnich Ferenc volt, a másodiké Sziklai Sándor, a harmadiké Varga Gyula András. Aztán tovább sodródtunk a keleti frontra, Turkesztánba. Egy politikai gyűlésen választottak az ezred komisszárjává, politikai tisztjévé. Nem sokkal rá segítséget kért tőlünk a buharai forradalmi felkelés vezérkara. El akarták kergetni Szeid Alim emírt.

Kétszer sem jött ki a müezzin, Buhara a vörösöké volt. Elesett a vár, kiengedtük a foglyokat. Parancsot kaptam, lovagoljak egy szakasszal a nyári palotához, a város másik végébe. Ott volt a csúf, dagadt basa százötven szép felesége. Úgy gondoltuk, azok is csak rabok, ki kell engedni őket, megszűnt a többnejűség. A háremőrök már a közeledtünkre kereket oldottak. Kinyitottuk a kapukat, s mondtam egy beszédet. Azt hiszem, még káromkodtam is egy jó kacskaringósat, amúgy magyarosan. Kilépett az asszonyok közül egy takaros fehérnép, és azt kérdezte:

– Vitéz kapitány uram, nincs maguk között Somogy megyei?

Szóhoz sem jutottam. A szakaszból előre tolakodott egy nagybajszú öreg baka:

– Dehogy nincs, a rossebb az anyádat. Édes lányom, melyik faluból vagy?

A lány boldogan válaszolt:

– Kaposmérőből.

Ilyet se láttam még, hogy egy király felesége összeölelkezett volna egy öreg bakával.

Hányféle találkozásban volt részünk!

A legkedvesebb mégis a tizenkilences. Moszkvában voltunk megint, ezúttal mint a bolsevik párt kongresszusának küldöttei. Tömve

volt a folyosó, egy ajtómélyedésbe álltam be. Siskin, az orosz parancsnok hirtelen vigyázzba vágta magát és jelentett. Lenin állt előtte.

– Vannak itt magyarok is? – kérdezte a forradalom vezére. Siskin rám mutatott:

– Magyar komisszár.

A világon nemcsak hősiesség van. Mit tagadjam, elbátortalanodtam, mikor Lenin elvtárs elém lépett, és nyújtotta a kezét:

– Jónapot! Tudnak oroszul, elvtársak?

Többen is válaszoltunk:

– Értünk oroszul, Lenin elvtárs.

Hogyne értettük volna annak a népnek a nyelvét, amelynek földjén már évek óta közösen jártuk a forradalom iskoláját.

TUZA ISTVÁN

Elsőnek Kornyilov tábornok csapatai támadtak a felkelt Pétervárra. A vörösgárdisták és a bolsevik munkások azonban megsemmisítő csapást mértek a támadókra. Képünkön: Kornyilov csapatainak katonái barátkoznak a vörösgárdista osztagok képviselőivel, miután kiadták a parancsot arról, hogy szereljék le őket

BERTOLT BRECHT

Nagy Október

Nagy Október! Hirdesd a győztes forradalmat:
munkások, parasztok és katonák ébredését.
A nagy forradalmat hirdesd örökké:
A Szocialista Forradalmat.
Ó, Nagy Október! Te adsz értelmet a munkának,
Te adsz kenyeret az addig éhen-verejtékezőnek.

Azóta, Te vagy a Föld reménye,
a négy világtáj munkás-arcai Feléd fordulnak:
a walesi bányászok, a kisemmizettek;
s a megcsúfoltak mind-mind Feléd fordulnak
Pennsylvániában, s a rögös német földön,
Veled remélnek, bíznak, küzdenek, sóvárognak;
Te adsz értelmet, és fényességet,
Nagy Október!
De lám, ordas csapatok lapulnak az éjben,
ágyúk merednek és zúgó vas-madarak sokasodnak,
gyűlölködő szemek lesolkednek a sötétlő égbolton.
Hiába a vaksi gyűlölet!
Nézzétek Moszkvát ünnepi fény-ragyogásban,
a világ nagy piros szívére tekintsetek.
Végtelen áradásban győztesek hömpölyögnek,
erő és egység növekedése a mindig megújuló
októberi seregszemlén:
transzparens-erdők és traktor-özönlés
kévekötők és textilgyárak lelkesedői
menetelnek bukét éltető rivalgással
Érte zúgnak az egeket őrző szárnyak,
meg-megcsillannak az áradás felett,
Már zúdul a Vörös térre a vontatók dübörgése,
hogy elvonultak a gárdaezredek.
Lobogók lengenek, ünnepi jelszavak harsogása,
és a tanító – Lenin – itt és ott, és mindenütt,
míg áttetsző zászlók
a Nap hűvöskés fényét szétragyogják
a győzelmet ünneplők áradásán.
És dal száll, és táncokat rögtönöznek vidáman,
sosem ismert egység és öntökéltség diadalmenetében.
Ez most a Vörös tér, – a gyűlölködés figyelmeztetője.

De Te, Október, hirdesd a győzelmet örökké!

Moszkva,
1917 októbere:
barikádok
az Arbat téren

Dombrovszky magyar csekistája

A gyengén világított szobában Dombrovszky, az orenburgi Cseka parancsnoka beszélt.

– Lenin ellen merényletet követtek el! Megsebesítették. Válaszolni fogunk!

A körülötte ülők némán hallgattak. Döbbenet és fájdalom, keserűség és düh vibrált a szemekben.

A parancsnokhelyettes ismertette a közvetlen teendőket.

Három-négy főnyi csoportok indultak neki az éjszakának. Megkezdődött a gyanús elemek kézre kerítése. A listán az ellenforradalmár Dutov generális emberei közül szerepeltek legtöbben.

A csoportot, melybe Pető Sándor, az erdélyi Kozsukár Emil, Kotte, a lett bányász és egy Jegor nevű, helybeli orosz csekista lett osztva, utoljára indította útjára a parancsnok.

– A ti feladatotok nem sürgős – mondotta –, az ezredes, akinek a lakására mentek, meglépett. Csak két lány tartózkodik az épületben. A magyar, akit még a háború alatt osztottak hozzá tisztiszolgának, s mind a mai napig nála lakott, ma délelőtt jelentkezett nálam. Bejelentette: szeretne a Vörös Hadseregben szolgálni, elmondta, hogy az ezredes a fáskamrában fegyvereket ásott el. Legyetek óvatosak. Ne menjetek rögtön a kamrába kutatni, csináljatok úgy, mintha véletlenül bukkannátok a rejtekhelyre.

Az eget vastag felhők takarták. Nehezen találták meg a házat.

Jegor és Kozsukár biztosítottak. Huszonöt év körüli, karcsú, szőke nő állt előttük. Kezében gyertyát tartott. Dühösen végigmérte őket.

– Mit akarnak? – kérdezte.

Pető elővette a házkutatási parancsot, és megmutatta.

– Elnézést kérünk a zavarásért! Kötelességünket teljesítjük – mondta.

– De hisz maga nem is orosz! Milyen jogon akar maga Oroszországban, egy orosz nemesi házban kutatni? – A törékeny kézben reszketett az ezüst gyertyatartó.

– A nemzetközi proletariátus jogán kutatunk! – mondta Kotte, Pető helyett, ugyancsak idegenre valló kiejtéssel. Megindultak a széles szőnyeggel letakart lépcsőn.

A lány félreállt. A folyosó végén a húga várta a fegyvereseket kétségbeesett arccal.

A hatalmas tölgyszekrények roskadoztak az értékes ruhaneműtől.

Mindent alaposan megnéztek. A fiatalabb lány barátságosabban viselkedett. Készségesen nyitogatta előttük az ajtókat.

Nővére, mielőtt a kandallóhoz értek volna, szétdobálta a bekészített tűzifát. Egy acéldobozt vett elő. Felnyitotta.

– Tudom, ez kell maguknak – mondta –, a családi ékszerek! Tessék! Vigyék! Menjenek!

Pető Sándor szeme haragosan villant, s megemelte a hangját.

– Tűnjön el vele!

A lány megszeppent. Viselkedése megváltozott.

A magyar csekistának hirtelen eszébe jutott egy megtévedt társának az esete: házkutatás alkalmával nem tudott ellenállni az ékszerek kísértésének. Halállal bűnhődött eltulajdonításukért. Dombrovszky, nagy fegyelmet tartott.

A villában nem találtak semmit. Átmentek az udvaron a fáskamrához. Az ajtón lakat volt.

– Kérem a kulcsát! – mondta Pető a lánynak.

– Nincs meg a kulcs. Mi sem tudunk bemenni – válaszolta izgatottan.

– Akkor kénytelenek leszünk lefeszíteni a lakatot – mondta Kotte. Mielőtt nekilátott volna a munkának, a kisebbik lány elindult a villába a kulcsért.

A farakás alatt a frissen ásott földben két ládát találtak. Az egyikben az ezredes díszegyenruhája és kardja feküdt, a másikban négy forgópisztoly, sok töltény és néhány kézigránát lapult.

Visszamentek a lakásba. Rövid jegyzőkönyvet készítettek.

– Apjuk távollétében ki a házigazda? – érdeklődött Pető.

Olga, az idősebb lány előrelépett.

– Én vagyok – mondta tétován.

– Akkor olvassa el, és ha megegyezik a tényekkel, írja alá – mondta a lett származású csekista. – Mint a ház felelős gazdája, természetesen velünk jön.

Két nap múlva megjelent az ezredes részeg, imbolygó léptekkel a Cseka-parancsnokságon. Olgát szabadon bocsátották. Az ezredes vallomása alapján aztán újabb nyomokra bukkantak.

HAYPÁL TIBOR

Kézigránáttal kopogtattunk

Nyugtalanul forgolódtam át az éjszakát. Hiába voltam egyébként jó alvó, ezúttal elkerült az álom. Mások is ébren hánykolódtak. Aggódtunk Szásáért és öccséért. Már reggel elmentek a távolabb most csendben éjszakázó faluba. Azzal bocsátottuk őket útra: próbáljanak cipőfelsőrésznek alkalmas bőrt szerezni. Ez azonban korántsem az igazi ok volt. Parancsnokunkat és az egész vörös századot nem a bőr, hanem az érdekelte, milyen erővel bírnak a faluba befészkelődött fehérek. Felderítőink kétszer is megpróbálták tisztázni a helyzetet, de jóformán közelébe se juthattak a településnek. Ezt azonban nem mondhattuk meg Szásáéknak.

– Próbáljuk meg, hátha tudnak valamilyen használható hírt hozni a fiúk – mondta, pontosabban rebegte a századparancsnok. Látszott az arcán, hogy legszívesebben szóba se hozta volna az egészet. S mintha a szívét, lelkiismeretét nyugtatná, így folytatta: – A két gyerek talán mégse annyira feltűnő, talán oda se figyelnek rájuk. Ha azonban ismeretlen felnőttek jelennek meg a faluban, azokhoz az isten se lesz irgalmas...

Nehéz szívvel indítottuk útra Szásáékat. Amióta a penzai pályaudvar szeméthalmai között rájuk találtunk, nagyon megszerettük őket. Századunk fiai lettek. Egy idősebb vöröskatona felesége viselte gondjukat. Különösen az első időkben volt velük rengeteg baja, hiszen a szüleiktől elsodródott, kiéhezett, csontig soványodott gyerekeknek még a bőrük színe se igen látszott a vastagon rájuk rakódott piszoktól. És persze vadócok voltak. Hasonló korú és sorsú gyerekek akkoriban ezrével kóboroltak a polgárháború dúlta Oroszország útjain. Ha bandába verődtek, loptak, raboltak az éhségtől sanyargatott, elvadult fiúk. S bizony, a felnőttek – ha megfogták őket – nem voltak velük kíméletesek.

A körülbelül tizenkét éves Szászát és kisebb testvérét szerettük volna megmenteni a várhatóan még rosszabb sorstól. Úgy terveztük, intézetbe, nevelőotthonba adjuk őket. De Penzában erre nem volt se időnk, se alkalmunk. S mivel az állandóan mozgó front miatt századunk nem időzött sokáig egy-egy helyen, a két gyerek is jött velünk. Katonaviselt embereknek nem újság, hogy ilyen körülmények közepette a családjuktól elszakadt férfiak milyen féltő szeretettel veszik körül a hozzájuk csapódott gyerekeket. Így volt Szásáékkal a mi vörös századunk, és így voltam én is. Nem csoda hát, ha azért, mert sötétedésre nem értek vissza a táborunkba, jóformán le sem hunytam a szemem.

Több mint hatvan évvel ezelőtt és ma

Hánykolódtam, forgolódtam, s hogy valamivel agyonüssem az időt, szinte ráerőszakoltam magamra az emlékezést. Gondoltam mindenfélére: jóra és rosszra is, de az elején nem sok teteje volt az egésznek: folyton elakadtam, s azon vettem észre magam, hogy már megint a gyerekek körül kavarognak a gondolataim. Pedig visszakanyarodtam egészen a szülőfalumig, a Győr megyei Beziig. Magam elé idéztem kántortanító apám arcát, próbáltam azt az érzést érezni, amit anyám kidolgozott kezének simogatása váltott ki belőlem. Keseregtem, hogy a háború miatt félbeszakadt a tanulásom a főiskolán.

Jókedvet erőltetve magamra azon derültem csendben: miként húztam-halasztottam – magyarán: szabotáltam – különféle furfangokkal saját katonai kiképzésemet a császári és királyi hadseregben. Jelentkeztem mindenféle tanfolyamra, ha azzal csak egy kicsit is el lehetett odázni a harctéri szolgálatot. Irtóztam a háborútól. Ahogy most nyolcvanéves fejjel visszagondolok, nem voltam én akkoriban tisztában még a háború szörnyűségeivel. A családban szerzett gyerekkori élményeim, művészi ambícióim azonban nekem az emberek közötti megértést, barátságot, a békességet, a békét sugallták, és nem azt, hogy lövöldözzek olyanokra, akik ugyanúgy ártatlanok voltak a világháború kirobbantásában akárcsak én.

Nem vettem észre, de álmatlan töprengésem valószínűleg ezen a ponton vált erőltetettből természetessé, magától értetődővé. Az például, ahogy 1916 júniusában megkötöttem az én saját különbékémet az oroszokkal, már egyáltalán nem volt erőszakkal magamra kényszerített emlék. A monarchia térképrajzolójaként korrekcióra küldtek egy előretolt őrség állásába. Akkorra már teljesen megcsömörlöttem a háborútól. Ezért amikor az őrség

parancsnoka, egy szakaszvezető felszólított, vonuljak velük vissza saját csapatainkhoz, a parancs teljesítése helyett a hadifogságot választottam. Főbenjáró bűn volt ez, golyó járt érte, de mindenre elszántam magam. Úgy véltem, annál rosszabb az oroszoknál se érhet, mint ami a k.u.k. hadseregben ért.

Azért félve bújtam elő a lövészárokból, s mi tagadás: a szorongásom még a fronttól távol, az okulovkai papírgyárban is csak akkor kezdett oldódni, miután megismerkedtem és igen sokat beszélgettem Lebegyev és Benediktov turbinakezelő gépészekkel. A pontosság kedvéért azonban megjegyzem: inkább ők beszéltek velem, s én inkább csak nagyokat hallgatva figyeltem, amiket az oroszországi viszonyokról, a háború borzalmairól, a cári zsarnokságról, a dolgozók elnyomásáról, a társadalmi igazságtalanságokról mondtak. Nagyon okos bolsevik agitátorok voltak. Úgy ültették a fejembe saját gondolataikat, hogy észre is alig vettem. Elég az hozzá, egy idő után már én is vitatkoztam hadifogolytársaimmal, kézzel írt újságot szerkesztettem, s aktív tagja lettem műkedvelő zenekarunknak és színtársulatunknak.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után Lebegyevék igyekeztek rábírni, lépjek be a Vörös Gárdába.

– A mi bolsevik pártunk békét akar, hogy ti is hazajuthassatok. De a háborúpárti urak nem nyugszanak, folytatni akarják a háborúskodást. Ha ti is segítetek nekünk, hamarabb megfékezhetjük őket, s a hadifoglyok is hamarabb hazatérhetnek – mondogatták olyan meggyőző erővel, hogy hiába voltam lelkem legmélyéig háborúellenes, nem tudtam nemet mondani.

Fiatal gárdistaként a moszkvai Kremlben állomásozó IV. Lett Ezredhez kerültem. Ez akkoriban az egyik legmegbízhatóbb egység volt. Őriztük a Kremlt, s ha úgy hozta a sor, ellenforradalmi kísérleteket hiúsítottunk meg. Egy márciusi reggelen a Troicki Kapuhoz vezényeltek őrségbe. Bosszús voltam, mert aznap randevúm volt, de a parancsnokunk nem engedélyezte a szolgálat elcserélését. Még akkor is a történtek miatt dohogtam, amikor egy autó állt meg a kapu előtt. A morcosságtól összeszűkült szemmel méregettem a kocsiból kiszálló két férfit. Aki a kapubelépőket ellenőrző tisztviselő bódéjához igyekezett szapora léptekkel, Vlagyimir Iljics Lenin volt. Néhány szót váltott az ügyeletessel, majd hozzám lépett. A puskám felé nyúlt. Ha nem mosolyog olyan megnyerően, amilyen bosszús voltam, még talán rá is szólok.

– Volt itt már erre szükség? – kérdezte a puskára mutatva.

Hadifogolytársakkal Okulovkán. A fekvők sorában balról a harmadik vagyok régi hegedűmmel

Sikerült megenyhülve válaszolnom.

– Nem, a puskára itt még nem volt szükség.

– Adja az élet, hogy soha, sehol ne legyen szükség fegyverre – húzta vissza a kezét, majd pillanatnyi szünet után hozzátette: – De ha úgy fordulnak a dolgok, hogy szükség lesz rá, jól markolja meg. No, jó egészséget, polgártárs – köszönt el.

Néhány hónappal később, május végén vagy június elején rendkívüli őrségre válogattak embereket. Talán húszan voltunk a kiválasztottak csoportjában. Egy nagy épület őrzését bízták ránk. Mint jóval később megtudtam, az eszerek bomlasztó munkája, lázítási kísérletei miatt kellett a megerősített őrszolgálat.

Rövid, határozott eligazítást kaptunk: töltsük csőre a fegyvereket, további parancsig senkit ne engedjünk az épületbe. Ha valaki felénk közelít, adjunk le riasztó lövést, s ha erre nem áll meg, célzott lövéssel akadályozzuk meg, hogy a kapuk közelébe férkőzzék. Moszkvában akkoriban nem volt ritka a szórványos lövöldözés. Érthető tehát, hogy nem lepődtünk meg, amikor nem sokkal az őrhelyek elfoglalása után néhány puskalövést hallottunk.

Amikor azonban egy teherautó kanyarodott az épület előtti térre, s szedett-vedett ruházatú és fegyverzetű emberek ugráltak le róla, tőlünk körülbelül negyven méternyi távolságban – véresen komolyra vettük a dolgot. Riasztólövést adtunk le. Pihenőtársaink kirohantak, s húsz puskacső meredt a teherautóval érkezettekre. A gyors és határozott fellépésnek megvolt a foganatja: a támadók fejvesztetten visszaugráltak az autóra és elmenekültek. Egy azonban lemaradt közülük, s ezt harag táplálta túlbuzgó-

ságunkban agyonvertük. A túlkapásért persze leváltottak bennünket, vizsgálatot indítottak, s a IV. Lett Ezred fegyelmi bírósága alaposan megmosta a fejünket, és szigorú megrovással büntetett.

Indultunk volna már kifelé a teremből, amikor a mögöttünk levő ajtón át a helyiségbe lépett Lenin elvtárs.

– Hallom, hogy önöket fegyelmi büntetéssel sújtották. Értesüléseim szerint meg is érdemelték – mondta nagyon szigorú tekintettel. – Nem szégyellik magukat, polgátársak! Ennyien nem tudnak élve elfogni egyetlen pisztolyos embert, hanem agyonverik?! Maguk, polgártársak vöröskatonák, nem pedig hóhérok!

Lehajtott fejjel álltunk előtte, s hallgattuk szavait arról, mi a mi feladatunk. Végül megkérdezte tőlünk: megértettük-e milyen súlyosan megsértettük a forradalmi hadsereg fegyelmét, s milyen embertelenül jártunk el.

Igenlő válaszunk után néhány lépést tett a tapétaajtó felé, majd visszafordult, s arcán a jól ismert mosollyal ismét megszólalt:

– Egyébként köszönöm maguknak, hogy éberek voltak, és ha súlyos hibával is, de végrehajtották a feladatukat. A jövőben hiba nélkül teljesítsék a parancsokat! Legyenek kérlelhetetlenül kemények, de emberségesek.

A gyorsan pergő események közben az eszerek izgató, lázító tevékenysége erősödött. Azzal vádolták a bolsevikokat, hogy a breszt-litovszki béketárgyalásokon eladták Lettországot a német császárnak. Az ezredben nyugtalanság ütötte fel a fejét. Sokan azt követelték: a Kreml őrzése helyett küldjék őket Lettország felszabadítására. Ugyanakkor a Volga-vidéken fokozódtak az ellenforradalmi megmozdulások. A kísérletek elfojtására a IV. Lett Ezredet a közép-volgai frontra irányították. Itt ismerkedtem össze egy nagyszerű emberrel, Timofejjel, a féllábú, de egész szívű géppuskással. Maga faragta falában kopogott be szállásunkra, s a parancsnokunk nem akarta felvenni a századba géppuskásnak. Már úgy tűnt, hiába erősködik, a rokkantsága miatt a parancsnok nem veszi közénk. Timofej végül is megunta a vitát, kifakadt!

– Miféle katona vagy te, parancsnok! Nem tudod, hogy a géppuskát nem lábbal, hanem kézzel kezelik? Osszál csak be valahova, nem bánod meg.

Nem is bántuk meg, különösen én nem, akit voltaképpen Timofej segített át az igazi tűzkeresztségen. Szökellve közeledett az ellenség állásainkhoz. Ott dekkoltam a géppuskaállás közelében, s rettenetesen féltem. Izgalmamat tüzeléssel próbáltam leplezni, amikor a fehérek még körülbelül háromszáz méterre voltak tőlünk.

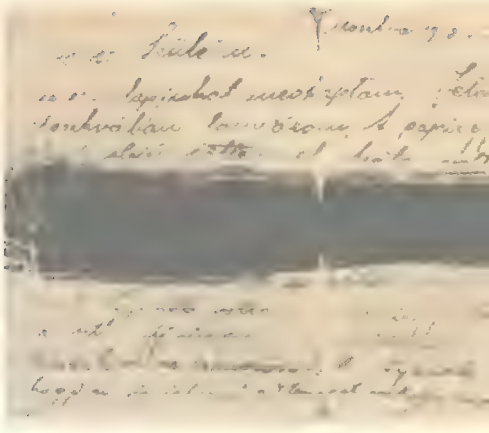

Timofej mérgesen rám ripakodott.

– Ne lőj még, te ostoba. Ilyen messziről, reszkető kézzel úgy se találsz el közülük egyet sem. Várj alkalmasabb pillanatot. Akkor tüzelj, ha majd 70–80 méternyire lesznek tőlünk. De akkor aztán jól célozz, mert a pofánkba vágják a kézigránátot.

Zsörtölődése, veszekedése nyugtatóan hatott rám. Visszavertük a fehérek támadását, s Timofejben olyan barátra találtam, aki ugyan máskor is megszidott, de ha úgy hozta a sors, megosztotta velem minden falatnyi kenyerét és minden csipetnyi sóját. S ez azokban az időkben igen nagy szó volt.

Szászáékért aggódva azon az emlékezetes éjszakán az is eszembe jutott, hogyan jutottam el élve a Gum előtti térről a vörös hadsereg parancsnoksága harcálláspontjára. Hó borította Moszkvát, amikor a IV. Lett Ezred akciócsoportja a Gumban tanyát vert elleforradalmi csoport felszámolására kapott parancsot. Sikerrel lefogtuk az első tüzet, s nekem további utasításért kellett indulnom a parancsnokságra. Nem nagyon volt harctéri gyakorlatom, nem tudtam, hogyan kell mozogni a lövésektől alaposan megtépázott hófedezékek között.

A századparancsnokom rántott le a fedezék aljára.

– Így nem jutsz élve a sarokig sem – rivallt rám. Végigfeküdt a latyakos, sáros havon, s megmutatta, hogyan kússzak, ha kedves az életem. Aztán a többiekhez fordult. – Célzott lövésekkel még az üres ablakokat is tartsátok tűz alatt, hogy Jevgenyij – így hívtak a században – élve juthasson ki az állásokból.

A parancsnokságon a jelentéstétel után megdicsértek. Jól esett az akkor nekem, de tudtam: a sikert az elvtársaimmal együtt kovácsoltuk ki. Az azóta eltelt hatvan esztendőben mindig úgy éreztem, és ma is úgy érzem, hogy a közösségi érzés, az „egy mindenkiért, mindenki egyért" felfogás ott, a hó borította moszkvai utcákon, a Gum előtti téren alakult ki bennem.

Ugyancsak 1918-ra kelvén volt részem a másik – máig is emlékezetes –

élményben. Moszkva kurszki pályaudvarának környékét ellenforradalmi banda szállta meg. Rettegésben tartották a lakosságot, raboltak, gyilkoltak, s nyújtogatták csápjaikat a belső kerületek felé. A IV. Lett Ezrednek az a zászlóalja, amelyiknek a kötelékébe a mi századunk is tartozott, parancsot kapott a csoportosulás szétzúzására. Nehéz körülmények között, utcai harcokban támadtuk a minden házat, szögletet tűzfészekké alakító, jól kiképzett tisztek vezetése alatt operáló ellenforradalmárokat, jóformán azonban csak háborgatni tudtuk őket, de állásaikból kivetni nem.

Hullámzott a harc. Ha az egyik órában súlyos veszteségek árán előrébb jutottunk kiindulási pontunktól, a másik órában ugyanoda vetettek vissza bennünket. Végeredményben tehát a több órán keresztül dúló, a személyes bátorságnak és önfeláldozásnak sok-sok példájával szolgáló harccal se tudtunk döntő sikert kicsikarni. Egy igen kritikusnak tetsző pillanatban azonban arra figyeltünk fel, hogy az állomás épületében addig nagyon is célszerűen tevékenykedő fehérek között zavar támadt. Parancsnokaink ezt azonnal kihasználták: a zászlóalj előre lendült, s hamarosan felgöngyölítettük a pályaudvaron és környékén garázdálkodó ellenforradalmi csoportosulást.

Hogy a zavart mi okozta, csak a harc elcsitulása után tudtuk meg. Moszkvától 50–60 kilométerre volt akkoriban egy téglagyár. A heves ütközet zaja elhallatszott, annak a híre pedig, hogy fehér banda felszámolása a célunk, eljutott odáig. A kósza fáma azzal is megtoldotta a dolgot, hogy a kurszki pályaudvar környékén szorongatott helyzetben vannak a vörösök. Más se kellett a téglagyári munkásoknak. Sebtében összeállítottak egy néhány vagonból álló szerelvényt, s egy-két puskával meg különféle ütő- és vágóeszközökkel felszerelve magukat elindultak a kurszki pályaudvar felé. Ott majdnem tárt karokkal fogadták a befutó szerelvényről leugráló téglagyáriakat. Azt hitték róluk, vidékről érkezett kulákok, s azért jöttek, hogy segítsék vörös zászlóaljunk megsemmisítését.

Kínos meglepetés és pánik tört ki a váratlan segítséget örömmel fogadók között, amikor eldördültek az első lövések, s halált osztón lecsaptak a súlyos csákányok és feszítővasak. Mire csak részben is magukhoz térhettek volna a parancsnokok, a téglagyári munkások már elsöpörték a stábot. Jó példa volt ez arra, hogy megsokszorozódik a hadsereg ereje, ha a nép mögötte áll, magáénak tekinti.

Nehezen, de végül csak elmúlt a gondterhes, gyötrelmes éjszaka; déltájban Szásáék visszaértek a századhoz. Bőrt persze nem hoztak.

– Nincs ott még kecskebőr se – legyintett a koraérett gyerekek felnőttes

indulatával Szása. – Azt mondták az ottani katonák, ha bőrt akarunk szerezni, menjünk a városba.

– Milyenek azok a katonák, te? – kérdeztük egyszerre többen is.

– Sonkanadrágot, fényes csizmát, arany csíkokat és csillagokat viselnek, olyan úrféléknek látszanak. Isznak, dorbézolnak, s naphosszat az ágyúk körül ténferegnek a templom előtti téren.

Megmosolyogtuk Szása elbeszélését, de az információ nagyon jól jött nekünk.

– S ha nincsenek a templomtéren – faggatózott puszta kíváncsiságnak tetsző hangon a századparancsnok –, akkor mit csinálnak?

Szása már unta a kérdezősködést, indulatosan válaszolt:

– Amint már mondtam: vedelik a falubeliek vodkáját, mulatnak, és verik a parasztokat. Meg néha lövöldöznek. Az este is kelepeltettek kis ideig egy géppuskát.

Egy óra sem telt el, együtt volt a századgyűlés. Akkoriban ugyanis többnyire gyűlésen vitattuk meg a parancsokat, s együttesen határoztunk arról, hogyan hajtsuk végre. A támadás mellett döntöttünk. Parancsnokunk több kisebb csoportot alakított. Hozzám négy vöröskatonát osztott be.

– A ti feladatotok a parancsnokság felderítése és megsemmisítése – magyarázta. – Ha megtaláljátok, ne teketóriázzatok, kopogtassatok be az ablakon kézigránátokkal.

Éjszaka kerekedtünk fel. Akkora volt a sötétség, hogy egészen közelről is csak nagy fekete tömbnek láttam a falu szélső házát. Kopogok az ablakán, semmi válasz. Megint megkopogtatom az üveget, s újfent nem hallok egy mukkanást sem. Majd kinéztem a szememet, mire felfedeztem egy arc elmosódó körvonalait a koromsötét ablak mögött.

– Vörösök vagyunk – suttogtam kicsit félrehúzódva az ablak elől, mert nem tudhattam, milyen szándékú a gazda.

– Hála istennek – rebegte a házigazda. – Kerüljetek beljebb.

Másodmagammal beóvakodtam.

– A parancsnokságot keressük – mondtam már az ajtón belül.

A gazda ráncigálta magára a nadrágot, csizmát, s igencsak készséges volt.

– Megmutatom merre találjátok.

– Csak mondd el bátyuska, majd mi megkeressük. S hogy amíg odaleszünk, neked ne essék bántódásod, itt marad egy katona.

Elővigyázatosan lopakodtunk a parancsnokság épülete felé. Közelébe érve még az addigi óvatosságot is megtetéztük: szinte belelapultunk a

Pétervári munkások tüntetése
a Nagy Októberi
Szocialista Forradalom
kitörése előtt

földbe. Nem sokáig kúsztunk, amikor hozzám közel sziszegő szitkozódást hallottam. Elfutott a méreg, mert megállapodtunk: nem hogy a szót, de ha a helyzet úgy kívánja, a szuszt is visszatartjuk.

– Majd ficeregsz te is mindjárt, csak haladj még egy tyúklépést – válaszolta káromkodva akire ráförmedtem.

Nem tévedett. Ordítani lett volna kedvem, amikor beletévedtem annak a csalánbokornak a közepébe, amelyiknek a szélén a bajtársam már átevickélt. Ettől eltekintve szerencsésen eljutottunk az ablakokig. Felegyenesedtünk, s a házbeliekre rászabadítottuk a poklot. Alaposan bekopogtattunk hozzájuk. Egyik robbanást követte a másik. A tiszt urak menekültek volna, de ilyesmire már nemigen volt módjuk. Az ajtón még csak kitántorogtak közülük néhányan, de a kapuig egyik se jutott el.

A gránátrobbanások a többi csoportnak is jelzések voltak. A templomtéren meg a falu több pontján is elkezdődött a tánc. Dörögtek, ropogtak a puskák, kelepeltek a gépfegyverek. Mire megvirradt, a miénk volt a falu. Három ágyút és sok egyéb felszerelést zsákmányoltunk. Megtaláltuk a falusiaktól rekvirált, rabolt élelmiszereket, ruhákat s egyebeket is. Ezeket aztán visszaadtuk jogos tulajdonosaiknak. Hogy mennyire voltak értük hálásak, arra már nemigen emlékszem. Arra azonban igen, hogy másnap éjjel nem háborította aggodalom az álmomat.

NAGY JENŐ

Ahogy Leningrádból (Petrográdból) szétsugárzott a forradalom. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottságának kapcsolata a helyi pártszervekkel

„Sztyopka komisszár"

Őrszolgálat-ellenőrzésre siettek a nyírfák fehér oszlopsora mentén. Nesztelenül mozogtak a kövezetlen, poros utcán. Útjukat telihold világította meg és néhány villanykörte. Novonikolajevszk utcái elnéptelenedtek már. Hauer István komisszár és Szilágyi Sándor vöröskatona, megtorpantak. Közelükből hörgés, hangfoszlány hallatszott.

– Komisszár elvtárs... Sztyopka... segítsetek...

Balra fordult Hauer, árkot ugrott át. Az úttest peremén vérében fekvő katona, föléje hajolt.

– Andrej! Andrej Filippov, drága barátom! Mi történt veled?

– Vigyázzatok Sztyopka... Támadás... Kolcsakisták jöttek át az Ob folyón... Sokan vannak... Parancsnokuk... Egy sánta kapitány a parancsnokuk... – suttogta Filippov.

– Ne beszélj tovább, Andrej! Kíméld magad! – csendesítette a komisszár. Aztán levetette magáról ingét és széttépte.

– Bekötözlek! Meglátod, rövidesen kutya bajod se lesz! – vigasztalta és társára pillantott.

– Szilágyi elvtárs, fuss a körletig! Riadóztasd a zászlóaljat! Én az Ob-partra megyek, megkeresem csónakjaikat. Ha idejöttek, itt kell maradniok. Megakadályozom a visszavonulásukat, amíg erősítést kapok. Siess!

– Sztyopka... – suttogta Andrej. – Olyan... olyan könnyűnek érzem magam, mégse tudok mozdulni... A hátam... Átkozott szuka... Azt mondta, munkásnő... feleségem lesz a forradalom után... Hazudott... Jelena a sánta kapitány szeretője... Tüsszentéssel jelzett a banditáknak, mikor ide... Ő tudta... Azért csalt erre...

Suttogását lövöldözés nyomta el, aztán robbanás hangja.

– A villanytelep! Visszajövök, Andrej! Jövök nemsokára! – kiáltotta Hauer.

Futott az Ob felé. A part mentén sötét foltokat látott. Hármat. Hasra vágódott, kúszva közelített. A tutajok előtt mozdulatlan maradt. Figyelt. Ellenséget keresett, a tutajok őrzőit. A távoli villanytelep felől élénkülő csatazaj hallatszott. Úgy látszik, odaértek a vöröskatonák. Egyre türelmetlenebb lett. Nem találta, akiket keresett. Aztán mégis. Az egyik topolyafa tövében fénypontot látott. Halványat, el-eltünedezőt. Tenyerébe rejtett cigarettát szívott a kolcsakista őr. A komisszár kődarabra fektette karabélyát. Célzott. Messzire perdült a parázs. Letörölte homlokát, várt. Körülötte mozdulatlanság. Percek múlva felugrott. Rohant a tutajokhoz. Kicsomózta a köteleket, hullámokra lökte a tákolmányokat. Körülnézett. Balra, a lerobbantott híd felé meredek töltést látott. Odasietett. Alkalmas fedezéknek találta, apró termete ellenére kilátott mögüle.

Előkészítette a kézigránátokat és karabélya tartaléklőszerét. Mögötte az Ob hullámai már messzire sodorták a fehérek tutajait. A jobb parton gizzelgazzal, koravén cserjékkel benőtt park éktelenkedett. Erre összpontosította figyelmét a komisszár. Beváltak a számításai. Alakok tűntek fel a park távoli sarkában. Kettő. Futva közeledtek. Egyikük sántított, a másik szoknyát és fehér blúzt viselt. A folyópart közelébe értek:

– Zobkin! Tutajt azonnal! – kiáltott a sánta.

Hauer csövénél markolta meg karabélyát.

– Ide, kapitány úr! Gyorsan, fedezékbe! Mögöttük vörösök... ide, ide!

Fölötte szuszogott a kapitány, aztán lihegve melléje huppant. Ágyasát is magával rántotta. Hauer karabélya magasba emelkedett.

– Így ni! Ettől nyugodtan marad!

– Kapitányné „asszony"! – fordult a nőhöz. – Letérdelni! Rakja tarkóra kezeit! Úgy! Aztán semmi mocorgás! Ha megmukkan...

Erősödött a fegyverropogás. A park sarkába menekülők csoportja érkezett. Közeledtek a komisszárhoz, egyre közeledtek, Hauer kézigránátjait rendezte egymás mellé. Egyet kezébe fogott. Karja hirtelen meglendült. Ismét gránátért nyúlt, többször egymás után. Mozdulatait robbanások követték.

Ketten maradtak talpon. Azok futottak az Ob felé, ahol a tutajaikat vélték. Csak a folyónál lassítottak. Ekkor dörrent Hauer karabélya. Kétszer egymás után. A hold gránátfüstöt világított és vérükben fetrengő banditákat.

Újabb szakasznyi kolcsakista közeledett. Hauer kézbe vette utolsó gránátját. Várt. Elkeskenyült szemmel nézett valahová, nagyon messzire.

– Itt vagyunk, komisszár elvtárs! – hallatszott balfelől. Aztán ugyanaz a hang:

– Banditák, figyeljetek! Be vagytok kerítve, nincs menekvés! Adjátok meg magatokat!... Fegyvert gúlába rakni!

Vöröskatonák rohantak Hauer Istvánhoz. Oroszosan ölelgették. Örültek. Nem történt baja „Sztyopkának", zászlóaljuk komisszárjának.

TIHANYI JÁNOS

Pétervári forradalmi katonai osztag

Kegyetlen tusa után

A kolostor tornyában megszólalt a géppuska. Ketten halálos sebet kaptak. Az egység visszahúzódott a golyózápor elől az erdő fái közé.

Perceken belül már három géppuska feleselt a kolostorbelivel, s a lovasok által körülzárt vaskos épület rövid ideig állt ellen a rohamnak. Csak néhány halottat találtak. Az ellenség nyomtalanul eltűnt.

Már egy hete kutatott a környéket fosztogató ellenforradalmi banda után a Kazanyból útnak indított háromszáz magyar lovasból álló rendcsináló osztag. Ez volt az első nyílt összecsapás.

A huszárok fáradtak voltak, káromkodtak az eredménytelenség miatt. Felállítottak egy gulyáságyút, rövidesen érezni lehetett a levesben főtt lóhús édeskés illatát.

A boltozatos helyiségeket kutatók csak néhány riadt, öreg apácát s egy nagyszakállú pópát találtak, aki reszketve imádkozott félelmében.

Olcsay Kiss Zoltán, az egység komisszárja, a kolostor legbelső celláját szemelte ki magának. A vastag falak között csend volt. A tört üvegű ablakon át a tájban gyönyörködött, hátat fordítva a szomorú szemű szentek ikonjainak.

Esteledett. A nyári erdő illatát hozta a lengedező szél. A huszonhárom éves komisszárt a szerelem utáni vágy kerítette hatalmába. A legnehezebb időkben sóvárgunk legerősebben a szépség, a feloldódás után – gondolta. – Barátai, Jenei Jenő, a festő és Bánóczi Dezső, a költő a kazanyi régi garnizon faházaiban maradtak. Velük sokat álmodozott egy szebb, harmonikusabb életről, ahol az embert nem sértik emberi méltóságában... A huszárok gyakorlatias észjárású parasztfiúk, gyűlölnek minden urat, szilajok és kérlelhetetlenek a harcban. Tudta, hogy megértették a forradalom jelszavait, de

szégyellt volna előttük ábrándjairól beszélni, például arról, hogy a szerelem is szebb, igazabb lesz az új világban... „Komisszárrá neveztünk ki – mondta búcsúzáskor az ezred politikai biztosa –, te légy az osztag eleven lelkiismerete, te ismered tanainkat, művész vagy, művelt ember, tanítsd a fiúkat. De ügyelj, hogy az ő nyelvükön beszélj, különben nem fogadnak a szívükbe."

Kopogtattak. Horváth Ferenc, a parancsnok lépett be Agafjával. Horváth piros huszárnadrágot viselt, vállára vetett mentéjét kitüntetés díszítette, csizmája mindig fényes volt, a bajuszát hegyesre pödörte. Szakaszvezetőként szolgált Ferenc József hadseregében. A négy elemit végzett zsellérfiúra most háromszáz fős osztag gondjabaja nehezedett. Gyors észjárása, erős akarata, bátorsága segítette magasabb beosztásba. Agafja a Csekához tartozott. A fekete hajú kaukázusi lány szépségével és vakmerőségével egyaránt elkápráztatta a huszárokat.

Agafja az épület tervrajzát az asztalra terítette. Nevetett.

– Elkértük a pópától – mondta –; először letagadta, hogy a birtokában van... Később odaadta.

Hirtelen nagyon komoly lett, s a tervrajz sarkára bökött mutatóujjával.

– Ezen az alagúton szöktette ki őket a nagyszakállú. Az alagút egy barlanghoz vezet.

Horváth Ferenc vette át a szót.

– Két szakasz huszárt, egy géppuskával a barlang kijáratához küldtem. Sipos Jóska vezeti őket. Én negyven gyaloghuszárral nekiindulok az alagútnak. Éjszaka, sötétben támadunk, meglepetésszerűen.

Hajnalra elcsendesült a kegyetlen tusa a föld gyomrában. A kolostor udvarán tizennégy magyar huszár tetemét ravatalozták fel. Ruhájuk átitatódott a feketére alvadt vértől.

Olcsay Kiss Zoltán, a komisszár búcsúztatta őket.

Nézte a fekete szalagot a vörös zászlón, a kemény arcokon végigpergő könnyeket, a mozdulatlan holtakat, szavai mélyről törtek elő, tompán, színtelenül, torkát fojtogatta a fájdalom.

Jó lenne – gondolta később a kolostor cellájában az ablaknál állva – valami nagy, gigantikus, lenyűgöző emlékművet alkotni bronzból, beleöntve minden fájdalmat, azt is, amit szavakkal nem lehet kifejezni.

HAYPÁL TIBOR

Lenin katonák előtt mond beszédet a moszkvai Vörös téren

A generális órája

Óbudai otthonában egy régimódi, díszes, lapos zsebórát tett ki az asztalra Pálmai Károly tartalékos munkásőr, a testület alapító tagja. Tucatnyi szovjet és magyar kitüntetéséhez forradalmi tettek fűződnek. Az órának azonban különleges története van.

Egy fehér generális zsebében ketyegett még, amikor a huszonhárom éves Pálmai Károlyt kidobták az első világháború poklába, fogságba esett, és sorstársaival a murmanszki vasútvonalat építette. Fogolyként hamarosan megismerkedett a forradalmi eszmékkel, 1918 februárjában csatlakozott a permi vörös gyalogezredhez.

– Sok viszontagság közepette jutottam el előbb Cseljabinszkba, később Omszkba, majd Irkutszkba – eleveníti fel életének e mozgalmas időszakát.

Elgondolkodik, töprengve simogatja homlokát.

– Nehéz idők jártak ránk akkoriban. Lelkesedésben, önfeláldozásban nem volt hiány, de az élelem igen kevésnek bizonyult. Ha egy karéj kenyér jutott naponként, már szinte boldogok voltunk, hogy úgy mondjam: repestünk az örömtől. Éhségünket még tetézte, hogy a szomszédos Mongólia húskészleteiről csodás legendák keringtek. Különösen egy dúsgazdag herceg óriási nyájának hírét rebesgették sűrűn.

1920-at mutatott a naptár, amikor Szovjet-Oroszország küldöttei – köztük Pálmai Károly – megérkeztek a mongol fővárosba, ahol akkoriban csak egyetlen kőépület díszelgett, körülötte pedig sátrak, jurták, földbe vájt kunyhók húzták meg magukat.

Keresték a herceget. Egy mongol férfi igazította nyomra a keresőket:

– Arról lehet megismerni, hogy övé a legtöbb kincs. Három szekér ezüstje és egy szekérnyi aranya van, ha nem több...

– A herceg – mosolyog még ma is a furcsa útbaigazításon Pálmai Károly – mesés gazdagságát a korabeli mongol fogalmak szerint aligha lehetett volna eltúlozni. Temérdek gulyájának, nyájának számát is alig tudta. S mert csak a saját hasznát leste, mindenkivel egyezségre jutott, aki megcsendítette orra előtt az aranyat vagy az ezüstöt. Mi is megállapodtunk vele hamarosan. Több ezer szarvasmarhára kötöttünk szerződést, azzal a feltétellel, hogy az állatokat addig még legelteti, míg az első hó le nem esik. Szánnal ugyanis könnyebben szállíthatjuk át a határon a levágott jószágokat. Persze azért a könnyű egyezség nem csukta be a szemünket. Biztos ami biztos, hogy az üzlet tisztasága később se foltosodjék, egy század vöröskatonát hagytunk hátra.

Kevéssel később azonban húszezer főnyi seregével betört Mongóliába a hírhedt fehér generális: Ungern báró. Bandái kardélre hányták a vöröskatonákat, raboltak, fosztogattak. Dúlásaik közben a hercegi csordából is adták, cserélték, pusztították az állatokat.

– A szovjethatalom természetesen nem nézhette ölbe tett kézzel Ungern hordáinak garázdálkodását – ráncolja szigorúra a homlokát Pálmai Károly, mintha meg akarna győzni valakit az igazságtevés elengedhetetlenségéről. – Szemközt azonban nehezen jártunk volna sikerrel – magyarázza szenvedélyesen –, tehát oldalvágást alkalmaztunk.

Rókát, farkast, kölykeivel a vermében pusztíts el, írmagja se maradjon – tanították a régi öregek. A mi hadvezetésünk ehhez tartotta magát Ungern ellenében. Irkutszkban, a legnagyobb titokban cári tiszteknek képeztek ki hatvan vöröskatonát. Én is megtanultam, hogyan kell fehér kesztyűvel parasztot verni, s azt is, hogyan legyek kegyetlen úgy, hogy az elegancia megmaradjon. Útravalóul bőven kaptunk konyakot, aranyat, ezüstöt, s egy zimankós éjszakán sikeresen átszöktünk a határon.

A véreskezű, de mégiscsak gyáva generális eleinte gyanúsnak találta a csapatosan érkező vendégeket. Néhányat vissza is küldött: hozzanak még több aranyat, ezüstöt, s főleg csokoládét, ha igazán annyira a kedvébe akarnak járni. A küldöncök persze mentek, s míg odajártak, megteremtették az otthoniakkal, a vörösök parancsnokságával a kapcsolatot.

A többiek pedig Ungern hadiszállásán buzgólkodtak. Tettrekészek, tehetségesek voltak, így aztán hamarosan beépültek a vezérkarba, az Ungern szerint megbízható, harcedzett testőrségbe. A hadtudományban alig-alig, de a brutalitásban annál jártasabb zsarnokot szolgálva mindent felderítettek, megásták a vermet a veszedelmes farkasnak.

– Tehettünk bármit, mindig a küldetésünk járt az eszünkben – jellemzi

Veteránok között egy ideiglenesen hazánkban állomásozó szovjet alakulat hadimúzeumában

igen találóan a veszélyes környezetben működő csoport tagjainak lelkiállapotát. – Akkor is arra gondoltunk, ha a pásztorokkal beszélgettünk, ha figyeltük az óriási legelőkön vonuló nyájakat, s akkor is az igazság győzelmének pillanatait vártuk és láttuk, ha a halászok ördöngős mozdulatait követtük, akik a mi szemünkben szinte hihetetlennek tetsző ravaszsággal halfogásra idomították a kormoránokat.

S olyankor is a közelgő leszámolásra gondoltunk, amikor a megfélemlített mongolok nyomorúságos sátrait, jurtáit jártuk. Szegénység, elmaradottság és rettegés, amerre csak mentünk. A mongolok nem ismerték a betűvetést, s egy tükörért akár egy tehenet is felkínáltak. Fő eledelük a hús volt, italuk a csemisz vagy kumisz, az erjesztett kancatej. Egyszer kíváncsiságból én is megkóstoltam, de úgy éreztem, nem magyar gyomornak találták ki...

Hamarosan feledésbe merült azonban minden érdekes, de a csoport szempontjából mégis mellékes élmény, esemény; rohamosan közeledett a leszámolás várva-várt ideje.

– A parancs szerint a fehérek vezérkarát mindenestől el kellett fognunk, és csendben, feltűnés nélkül áthajtanunk a határon – idézi a hatvan évvel ezelőtt történteket Pálmai Károly.

A parancs végrehajtásában nem is volt hiba: kilencvennégy ellenforradalmi tiszttel tértünk vissza Irkutszkba. Még most is látom magam előtt azokat a meghökkent, halálos rémületbe merevedett arcokat. S azt is, ahogy némelyik futás közben próbálta magára rángatni a nadrágot vagy a csizmát, mert teljesen váratlan támadásunk miatt még felöltözni se tudott mindegyik. Egymás közt legendásnak tartott bátorságuk is szertefoszlott.

S amikor a forradalmi bíróság a főbűnösöket, élükön Ungern generálissal halálra ítélte, a többieket pedig életfogytig tartó fegyházzal büntette, már szepegő kisgyerekek se nagyon voltak. Ők voltak az utolsók, az utolsó számottevő szovjetellenes banda a környéken.

Leesett az első hó, szállítani kezdték a megmaradt szarvasmarhákat. Két hétig szinte megszakítás nélkül vitte a vonat a becsületes szerződéssel vásárolt, de mégis nehéz áldozatok árán megszerzett élelmet a szovjet haza lakosságának. Az utolsó fehér generális, Ungern báró rablott kincseit pedig lefoglalta a szovjet állam; újabb élelmiszer-szállítmányokat vásároltak értük. A magát diktátornak kikiáltó bandafőnök zsebóráját azonban nem értékesítették: jutalmul adták a „derék magyarnak", a forradalom katonájának, Pálmai Károlynak.

A régimódi, díszes, lapos zsebóra azóta is megszakítás nélkül, szorgalmasan méri az időt.

TUZA ISTVÁN

Támadás a forradalmi Oroszország ellen. 1918 elején Vlagyivosztok kikötőjében intervenciós csapatok szálltak partra

Emlék Szofjától

Amikor a hosszú, fárasztó út után a hírt meghallotta, a temetőbe indult Krizsák István. Pjotr Sztyepanovics, Szofja édesapja szótlanul lépdelt mellette, nehéz halinacsizmájában a havas úton. Nicsejovka szélső házától száz méternyire volt a temető.

Dermedten álltak a sírnál.

„Élt 21 évet" – olvasta akadozva a cirillbetűs írást, s szeméből kicsordultak a könnyek.

– Sokat emlegetett szegény Szofjánk – mondta Pjotr Sztyepanovics –, lázálmában is rólad beszélt.

Látott flektífuszos katonákat, magas lázban fetrengeni, testüket halványrózsaszín kiütések borították. Szofját nem tudta elképzelni a félelmetes betegségtől elgyötörten. A lány vidáman, egészségesen élt képzeletében.

A forradalom, a Harmadik Internacionálé ezred és Szofja.

Tartós, elszakíthatatlan szálak szövődtek ezen a végtelen földön, nagy szenvedélyek lobbantak fel benne is.

Pjotr Sztyepanovics szakállán csillogott a zúzmara. Letérdelt és többször keresztet vetett.

– Én már csak az emberben hiszek – mondta egyszer Szofja, amikor beszélgettek. – A forradalom óriást formál az emberből. Felszabadítja mindenféle elnyomás alól; megsokszorozza az erejét, képessé teszi egy szebb és boldog jövő megteremtésére.

Filipovics falunál, amikor rohamra vezényelte századát, az ellenség tüze szétszórta őket. Sokan meghaltak. Az egység visszahúzódott. A lovát géppuskasorozat érte. Bal lábát átfúrta egy lövedék. Mozdulatlan feküdt a ló alatt. Folyt a vére. Érezte a halál közelségét. S akkor lázas vízióként látta a saját sírját, Szofja állt előtte virággal a kezében és ragyogott felette az égbolt. El-

A már elhunyt Krizsák István 1917-ben és 1975-ben

ájult. Később a kórházi ágyon is eszébe jutott képzeletének különös játéka.

Otthon Pjotr Sztyepanovics elővette a ládából a selyempapírba burkolt emléket, és odaadta neki.

Szofja hajfonata volt. Gyönyörű fekete haja, melyben már sohasem jelenhet meg ősz szál, olyan, akár az emlékezet, mely mindig fiatalnak tartja számon.

HAYPÁL TIBOR

Fegyvert fogtak a szovjethatalom védelmére a hadifoglyok legjobbjai is. Képünkön: az első internacionalista zászlóalj, a Vörös Gárda volt hadifoglyokból alakult egyik csoportja

A bolsevikok
hívó szavára
százezrek fogtak
fegyvert
a forradalom
védelmére

Az omszki gárdista

Bán János 1916. június 15-én orosz fogságba esett. Elvitték a murmanszki vasútépítéshez.

– Tizenhétben járt nálunk Münnich elvtárs – mondja. – Akkor győzött a forradalom, elmentünk Omszkba, decemberben megalakítottuk az internacionalista századot. Vörösgárdisták lettünk. Mert akkor még nem alakult meg a Vörös Hadsereg. Hárman voltunk ott Tokajból: Madura Jóska, Orosz Ferenc meg én. A komisszárunkat Váradinak hívták, Sas István (pesti gyógyszerész) volt a zászlóaljparancsnokunk.

A történet innen már regényes. Omszkból vissza kellett vonulniuk hajóval, egészen Jekatyerinburgba, ahol a cári foglyokat őrizték. Két hajón indultak el, a „Jermák"-on és a „Respubliká"-n.

– A Jermákon utaztunk mi, vörösgárdisták. Többnyire magyarok, egy-két szlovák fiú volt még köztünk. Két ágyút és sok-sok géppuskát is felszereltünk a hajónkra... Kilenc napig hajóztunk az Ob folyón. Még egy magyar szakaszt is felvettünk magunkhoz; magyar cigányok is voltak ott, rendeztünk nagy mulatságot. Közben hallottuk a hírt: a fehérek elfoglalták Omszkot, s ránk fáj a foguk.

Jekatyerinburgba már vonattal érkeztek. Előőrsöt küldtek, kik vannak ott hatalmon.

– Zeneszóval fogadtak bennünket. A város komisszárja valamikor cári tiszt volt, akit a cár Szibériába száműzött: kommunista érzelmű lett. Két barátom volt ott. Az egyiket Rózenfeld Lajosnak hívták. Pesti volt, vízvezetékszerelő.

Együtt szállásoltunk.

– „Lefeküdjünk vagy együnk?" – kérdeztük egymástól. Kilenc napig alig ettünk valamit, aludni szinte semmit. Úgy döntöttünk, hogy lemegyünk ebédelni.

De alig ettük meg az ebédet, jött a komisszár:

– „Baj van. Nem nagy baj, de... Le kell fegyverezni egy zászlóalj vörös lovast – mondta. – Fehérek a tisztek és azok elhitették velük, hogy mi árulók vagyunk..."

– Magyar nótákat énekelve meneteltünk – folytatja a történetet Bán János –, hogy ne keltsünk feltűnést. Ott aztán négy részre szakadtunk. Három szakasz közre fogta a laktanyát mi pedig hurrázva berohantunk a nyitott kapun. Ketten sebesültek meg közülünk, nekik egy halottjuk volt.

A városkát, ahol a kulákok fellázadtak, másnap foglalták el. Két halottjuk volt.

– Az első egy mokány magyar fiú, a második a komisszár.

1945. január 1. Ekkor lépett be az MKP-ba.

– Amint lehetett, szerveztük a termelőszövetkezetet – igaz, földünk nem volt. A papi birtokokat vettük el. Aztán megbíztak, hogy államosítsam a Tokaji Hengermalmot.

Élete a földhöz kanyarodott vissza. A tsz-ből nyugdíjazták, betegen. Az ellenforradalom után egyik szervezője volt az MSZMP-nek és a munkásőrségnek Tokajban.

– Tartalékban vagyok... De itt van minden. Ha szükség lenne rá, öltözködöm és megyek.

Az asztalon kitüntetések. Az egyiket így nevezik: „A Haza Szolgálatáért."

BARÁTH LAJOS

Akkor inkább a háború

Péterváron és Moszkvában győzött a szocialista forradalom, a hatalmat a bolsevikok, a munkások ragadták magukhoz. A távolabbi kormányzóságokban és körzetekben azonban sok helyütt még csak csírázott a változás. Egyik városban az eszerek gyengítették a helyi szovjeteket, a másikban botcsinálta népbarátok hatalmaskodtak, megint másutt az anarchia uralkodott és természetesen dúlt a polgárháború.

Perm környékén jobbadán a Khavinszkij cég ügynökei voltak a hangadók. Fütyültek mindarra, ami Oroszországban történt. Továbbra is magukénak tartották a százötven gőzhajót, amelyek szünet nélkül járták a Volgát és a Kámát. Ugyancsak tulajdonuknak tekintették azokat a hadifoglyokat, akiket a megbuktatott cári kormánytól béreltek, és szine rabszolgaként dolgoztattak. Valamilyen változásnak a szele azonban már itt is lengedezett: az urak tompítottabb erővel hangoskodtak, s maguk között arról sustorogtak, hogy egyre terhesebb nekik a sok hadifogoly. Titkos tanácskozáson döntöttek további sorsukról.

– Szedjük össze őket egy szálig – határoztak – s szállítsuk Szibériába. Így átmenthetjük a munkaerőt a nyugodtabb időkre, meg aztán, ha jó messzire lesznek, a vörösök is nehezebben férkőzhetnek közéjük.

Volt a foglyok között egy kackiásra pödört bajszú magyar. Szolnokról, a Téglaház néven ismert munkáskolóniából került előbb a szerb–török háborúba, majd az első világégés kirobbantása után szinte az első menetszázaddal az oroszországi harctérre az Uzsoki szoros környékére. Kálmán Lászlónak hívták, s az osztrák–magyar hadsereg 68. gyalogezredében igen-igen rakoncátlan katonának tartották. Ami a szívét nyomta, azt kertelés, szépít-

getés nélkül azonnal ki is mondta. S hogy emiatt mi mindenen ment keresztül, arról igen terjedelmes krónikát lehetne kerekíteni.

Külön méltatást érdemelne az is, hogy kilencvenévesen ma is tényleges munkásőr, a szolnoki városi egység Laci bácsija, aki hajlott korát megcáfoló testi és szellemi frisseséggel, kitartással tanítgatja a fiatalokat, adja át nekik azokat az értékes tapasztalatokat, amelyeket az oroszországi polgárháború és a Magyar Tanácsköztársaság vörös katonájaként szerzett, s azokat, amelyeket küzdelmes élete során gyűjtött össze attól kezdve, hogy a cseh alakulatok átállása után rövid harctéri szereplését befejezve fogságba esett.

Szemmel láthatóan zavarja, ha érdemeit méltatják.

– Permet emlegettük az előbb – szakítja félbe egy figyelmeztetésnek is beillő bajuszpödréssel a személyes érdemeket idéző közbevetést. – Fogoly és utazgató hajóács voltam, és Szibériába akartak vinni. Nem fűlött hozzá a fogam. Asszonyt hagytam otthon. Két és fél éve hírt se hallottam róla. Nagyon vágytam haza. Katonáskodni nem szerettem, a fogolysors pedig különösen nem volt ínyemre. Az oroszországi változások szele is elért, s amiket hajózgatásaim során láttam, hallottam, közel álltak a szívemhez.

Talán Nyizsnyij-Novgorodból vagy máshonnan – ki tudja már pontosan hatvan év távolából? – érkezett vissza egy hajóval. Ahogy fülébe jutott a szibériai „kirándulást" rebesgető hír, menten megkereste legjobb barátját, egy több nyelvet beszélő zsidó fiút.

– Kevés szóból megértettük egymást: úgy határoztunk, hogy az a szibériai vonat nélkülünk fog megérkezni rendeltetési helyére, mert mi bizony az első adandó alkalommal meglépünk. Írtóztam a háborúskodástól, de ha választhattam Szibéria és a háború között, inkább az utóbbit választottam. Természetesen a vörösök oldalán, mert azokat magamfélének tartottam. A céljaikról nem tudtam túl sokat, de az a kevés is elég volt, hogy hozzájuk szegődjek.

A névsorolvasásnál persze ott kellett lenni, s a bevagonírozást se kerülhették el. Egy ideig a többiekkel együtt rágták a zsúfolt vagonban a kenyér helyett kapott kőszáraz szuhorit. Jekatyerinburg közelében azonban már torkig voltak az állomásokon kapott teaadagokkal, a szuhorira pedig rá se bírtak nézni.

– Koromsötét éjszaka indult velünk tovább a szerelvény. Erőlködve szuszogott a mozdony. Szökünk, komám? – kérdeztem a társamtól. – Naná – hunyorított rám, s húzódott közelebb az ajtóhoz. – Én vasutas voltam itthon, megta-

nultam, hogyan kell leugrani a mozgó vonatról.

– Csak előre vesd magad úgy, ahogy én – suttogtam a barátom fülébe, s lendültem kifelé az éjszakába. Jött ő is, de bizony alaposan odacsapta magát az anyaföldhöz.

Közel s távol semmi. A két szökevény lapult a töltés oldalában. Erőltették a szemüket, szerettek volna legalább az orruknál messzebbre látni. Fogalmuk se volt arról, hol vannak. Inkább csak sejtették merre lehet Jekatyerinburg, de hogy ott vörösök vagy fehérek vannak-e – azt még csak nem is sejtették. Valamerre azonban indulni kellett, hiszen se szállásuk. se élelmük. Ezt még csak átvészelték volna valahogy, azt azonban bajosan úszták volna meg ép bőrrel, ha beleszaladnak valamilyen járőrbe. Az éjszakában csavargókra akkoriban felszólítás nélkül lőttek. Nemcsak a fehérek, a vörösök is, hiszen nem volt semmiféle arcvonal. Hol itt, hol amott lángolt fel a harc.

– A barátomnak volt egy iránytűje. Összedugott fejjel csináltunk szélenyhet meg elsötétítést a gyufalángnak, hogy megállapítsuk: merre is induljunk, hogy Jekatyerinburgba jussunk, s ne olyan helyre, ahová nem szerettünk volna menni.

Fárasztó éjszakai botorkálás árán jutottak el a legelső házig. Enni kértek, s míg elütötték az éhüket, elmagyarázták a házigazdának, hogy tulajdonképpen kik ők. A gazda méregette a két embert, majd, mintha rájuk akarna ijeszteni, összehúzott szemmel jegyezte meg:

– Nálunk ám vörösök vannak.

– Az a jó – nevette el magát Kálmán László. – Mi ugyanis őket keressük.

– Akkor csak menjetek hozzájuk – derült fel a házigazda arca. – Katonákra most igen nagy szükség van.

– El is mentünk a vörösök parancsnokához, de kurtán-furcsán bánt velünk – magyarázza széles gesztusokkal Laci bácsi. – Négy napig hallani se akart arról, hogy közéjük álljunk. Aztán, amikor mégis megenyhült irányunkba, olyan fegyvert adott, amilyennel még 1848-ban hadakoztak az orosz katonák. Dohogtam, de mit tehettünk: kevés volt akkoriban még a jó fegyver. Amikor aztán mégis kerültek jobbféle puskák, menten kaptam közülük egyet. Kellett is, hiszen a városban őriztük „minden oroszok cárját", II. Miklóst.

Nem volt az könnyű szolgálat, de a még nehezebb akkor következett, amikor a vörös osztag Perm városa felé menetelt. Pontosabban: amikor megérkeztek a Volga ottani téli kikötőjéhez.

– A közeli Lakszina nevű helységbe a szovjet ellen fellázadt kozákok fészkelték be magukat. Hogy

mennyien voltak, milyen volt az erejük, azt inkább csak sejtettük, hiszen nem úgy harcoltunk akkoriban, hogy ezt a vonalat ez a zászlóalj védi, a másikon viszont egy másik tevékenykedik. A fehér tisztek és a lázadó kozákok hol itt, hol ott tűntek fel. Nyargalásztak, lövöldöztek, aztán kereket oldottak, hogy valamivel később már öt–tíz kilométerrel arrébb rohanjanak meg egy falut. Egységünk kétnapi harc árán tudta megtisztítani a téli kikötőt és környékét az ellenforradalmi bandáktól.

A szívéből-lelkéből békét áhító Kálmán Lászlóból, a téglaházi fúrófaragó, furfangos ezermester asztalosból a szocialista forradalom teljes győzelméért harcoló vöröskatona lett. Nem is gondolt rá, hogy esetleg mást is választhatna.

Választottak helyette.

– Nem sokkal a kozákok leverése után negyvennégy magyar vöröskatonát gyűjtöttek össze Perm városában. Köztük voltam én is, de azt, hogy miért válogattak ki, még csak nem is sejtettem. Akkor se tudtam sokkal többet, amikor egy moszkvai lágerbe szállítottak bennünket. Találgattuk: mi vár ránk, de a spekulálástól nem lettünk okosabbak.

Sok álhír, rémhír keringett a táborlakók között. Olyan is akadt, aki Szibériát, ólombányát emlegetett. Más meg úgy vélte: olyan messzire viszik a foglyokat, hogy onnan soha, senki nem talál majd haza. Akkor is sok volt még a kétség amikor egy reggel ötszázhetvenhat magyart – jórészt vöröskatonát – sorakoztattak fel a táborudvaron.

– Az egyik csoport élére kerültem – idézi a hatvan esztendővel ezelőttieket a kilencven év ellenére is igen fiatalos, jó tartású Kálmán László. Az arca átszellemül, megpirosodik. – Semmi és senki se zárta el előlem a kilátást. Így aztán az elsők között láthattam meg a csoportunkhoz közelítő Lenin elvtársat. Megállt előttünk, köszöntött bennünket, s beszélni kezdett. Majdnem tisztán emlékszem a szavaira.

– Önök most hazamennek Magyarországra katonapolgártársak. A béke megbízottai lesznek. Azon legyenek, hogy minél hamarabb vége legyen a háborúnak.

A megbízottakat, Szovjet-Oroszország békét kínáló követeit kórházvonat szállította a határig. Fogadtatásuk azonban egyáltalán nem volt békés. Prágában, a 68. gyalogezred akkori állomáshelyén Kálmán Lászlót is falhoz állították: ki akarták végezni. Nehezen bocsátották meg neki, hogy Szovjet-Oroszországból érkezett.

SZOLNOKI ISTVÁN.

VLAGYIMIR MAJAKOVSZKIJ

Beszélgetés Lenin elvtárssal

Elment a nap,
táskájába tevén
ügyeit, gondjait.
Csönd lesz talán.
Ketten vagyunk most,
Lenin
meg én,
Lenin
mint fénykép
szobám falán.
Száját
harsány szó
feszíti szét,
bajusza
mereven
fölfelé néz.
Homloka
ráncában
az emberiség,
hatalmas homlok,
hatalmas ész.
Alatta
sok ezer
ember vonul,
lobogók erdeje,
karok fűszálai.
Fölállok,
arcomon
az öröm kigyúl,
jelentéssel kell most
elébe állani:
Lenin elvtárs,
hadd szólok
pár kurta szót,
nem szolgálatilag,
szívből csupán,
Lenin elvtárs,
tudja,
pokoli mód
nehéz, amit végzünk
egymás után.
Adunk már ruhát
a mezítelennek,
több már
a szén s az érc-
ez, ugye, szép?
De persze,
emellett
– hadd mondom el
Önnek,
sok még
a szenny és a buta
beszéd.
Míg átrágjuk
magunk rajta,
kimerülünk.
Ön nélkül
sokan eltévedtek már,
ezen a mi földünkön,
itt körülünk
s körös-körül
igen sok
gazember jár.
Nincs rá
elég szám,
s nincs nevezet,
hogy hányan vannak
e csirkefogók:
kulákok,
szektánsok,
részegesek,
talpnyalók
és munkahalogatók.
Itt járnak, és gőgtől
dagad a kebelük,
töltőtoll
s jelvény pompázik
a mellen.
Persze hogy
megbírkózunk velük,
de rémes nehéz
a harc ezek ellen.
Lenin elvtárs,
füstös üzemeinkben,
a havas tarlókon
Ön itt van vélünk.
Az Ön nevével,
a szívével
szívünkben
eszmélünk,
lélegzünk,
verekszünk,
élünk.
Elment a nap,
táskájába tevén
ügyeit-gondjait.
Csönd lesz talán.
Ketten vagyunk most:
Lenin meg én,
Lenin
mint fénykép
szobám falán.

Tizedesből parancsnok lett

Az utcai szobában ülünk az asztal körül. Többen is: munkásőrök a békési századból, a háziak és a házigazda, a vendéglátó Nagy János kilencvenkét évesen, frissen és látható örömmel, hogy felkeresték. Nem szokatlanok számára az ilyen találkozások, gazdag életének történetét sokan ismerik, sokszor beszélt róla, mégis, mondja, úgy érzi, olyan fényesen szép ez a délután. Az élete regény. Megírásra kínálkozhatna bárki író számára, benne a nagy évtizedek, a világ megfordulása, a szemtanú valósága. Olyan szemtanúé, aki nemcsak nézte, hogyan változik a világ, hanem a küzdelmek, erőfeszítések sűrűjébe állt. Hatvan évnél is többet sietünk vissza a múltba Nagy János szavai nyomán. Azt mondja, mostanában kicsit hosszasabban mesél, mert arra vigyáz, nehogy kihagyjon valamit. Vendégei biztatják: meséljen csak! Közben arra gondol mindenki: itt, most, a történelem szavát hallják.

1914. november 24-én Mezőlaborcnál esett hadifogságba. Védték a folyót, az oroszok meg hátulról jöttek. Néhány lövés, kész. Nagy János menetelt hátrafelé, az ismeretlen országba. Gyalog Kirovig, Galícia testében, aztán Lembergbe vonaton.

– Háromszor is körbejárattak bennünket a városban, hogy lássák milyen sok a fogoly! – Ezt nem állja egy futó nevetés nélkül, aztán felveszi újra az általa megélt történelem fonalát, halad, amerre az irányítja.

Az Ural. Együtt dolgoztak foglyok, civilek. Utaktól, vasúttól távol. Egyszer csak jött a hír: a tengerészek Petrográdban forradalmat csináltak. Csak ennyi. Aztán várták, mi következik.

De addig, amíg ez a hír közéjük érkezett, évek teltek. Hosszú, keserves esztendők. Fogság, hazavágyódás.

Nagy János elhatározta, hogy túlél minden próbát, minden szenvedést, és erre biztatta sorstársait is. Nem volt könnyű vállalás. Tiszta fej, józan ész, ítélőképesség kellett hozzá. És valami széttéphetetlen ragaszkodás az élethez, az otthoniakhoz, a néphez, ahonnan ebbe az iszonyúan távoli országba került; akkor is, ha nem tudja: mit hoz a jövő.

– És jött a hír: a tengerészek forradalmat csináltak.

Tyumeny. A forradalom már Tyumenyig ért, amikor Nagy János fogolytársaival a városba érkezett. A helyzet óráról órára változott.

– Hazafelé! – mondták sokan. Mehet, ki merre lát...

Élelem, ruházat csak a legszükségesebb. Vagy még annyi sem. Eladták a szőrcsizmáikat, hogy ehessenek. Aztán hármas választás elé álltak a magyarok.

– Kolcsak, a fehér diktátor felrobbantotta a tyumenyi hídat. Választhattuk a hídépítést. Vagy a kikötői munkát. Vagy a Vörös Gárdát. A fegyveres harcot, a kiállást. Ezt választottuk. Sokan.

Ülünk az utcai szobában, a házigazda mintha nagyon-nagyon távoli időket idézne. Dehát így is van, hatvan évet rostált le az idő azóta, hogy a békési Nagy János harminckét évesen magára öltötte a gárda egyenruháját, a karjára vörös posztócsillagot varrt, a gárda jelképét.

Tyumeny, hatvan év előtt...

– Jöttek Tyumenybe magyarok Krasznojarszkból, Archangelszkből. Köztük egy tiszt is, Szabó főhadnagy. Erdélyi tanító volt. Válasszunk parancsnokot, mondta. Én rászavaztam.

Szabó azonban elhárította: prolit válasszanak, emberek! De én is magukkal tartok. Ketten jöhettünk számításba, egy Kovács Pista nevű Tisza-katona, hathetes kiképzéssel, 14 napos frontszolgálattal, mert két hét alatt elfogták... Meg én. Megválasztottak. Tizedes voltam, parancsnok lettem egyből. Meg egy csomó ember bajának, gondjának hordozója. Később, ahogy mindegyre okosodtunk, megszerveztük a pártot is. Dr. Fischernek hívták a párttitkárt.

A magyarok helyőrségi zászlóaljjá alakultak. Tyumeny biztonságának vigyázása volt a feladatuk. A rend. A fegyelem és a nyugalom megőrzése.

Nagy János kitűnő parancsnoknak bizonyult.

Aztán megérkezett a parancs: Omszkba rendelték. Tiszti iskolára.

Az iskolán a tanulás volt az első. Ha pedig túl közel merészkedtek a fehérek, jött a harc is. Aztán újra az iskola, ha kellett, megint a harc. Távoli városokból érkeztek ide magyarok.

– Kapitány Gyulára tisztán emlékszem. Przemysl-ben volt vezérkari tiszt. Ő lett az iskola igazgatója. Kendra Béla százados, a négyes honvédektől tanár. Meg mások is, hadapród iskolai oktatók, tisztek. Bizalmat kaptak, és rászolgáltak a bizalomra. Kapitány Kun Bélával együtt jött az iskolába. Ott beszéltem Kun elvtárssal: mondja meg őszintén, milyen emberek a békésiek? Kun elvtárs azt mondta: Pél-

dát mutattak. Nagyszerű elvtársak vannak ott.

Amikor megint parancs jött, hogy az iskola Moszkvába települ, már egészen összekovácsolódott a közösség. A Kremlben, Katalin cárnő palotájában szálltak meg.

Zúgott, kavargott a világ körülöttük.

Nagy János emlékei kifogyhatatlanok. Ahogy telnek a negyedórák, úgy élénkül fel, úgy szeretne minél többet elmondani vendégeinek.

Arról is, hogy Moszkvában, a Kremlben, amikor reggeli tornára futott le az iskola, naponta látták Lenint és a többi vezetőt. Ott mentek el nem messze tőlük. És Lenin kétszer az iskolában is felkereste őket. Beszédet tartott egy vitaesten, meg egy taggyűlésen.

– Az elektromosságról, a villamosításról. Komótosan, megfontoltan beszélt. Hogy miért kell kiválóan tanulni. Hogy mit sem számít az, hogy különböző még a tudásunk, meg ki hány iskolát járt. Egyszer egy juhászbojtártól tanultam olyan dolgokat, mesélte Lenin, amiről azelőtt sohasem hallottam. Aztán megkérdezte tőlünk, mi a nehezebb: a politikai vagy a gazdasági krízis megoldása? Tessék őszintén megmondani, biztatott minket. Molnár, az elnökünk szólt: aki a gazdasági krízist tartja nehezebbnek, emelje fel a kezét. Mire Lenin tréfásan odakiáltott: de csak az egyiket! Vacsora előtt jött közénk Lenin elvtárs.

Nagyon éhesek voltunk, általában mindig éhesek voltunk. Én is feltartottam a kezem, hogy a gazdasági gondok, azok a nehezebbek. Lenin folytatta: Elvtársak! Tudom én, miért nehezebb a gazdasági. Mert éhesek! Vacsora előtt a gyomor hatása alatt van az ember, és az diktálja a választ. A politikai krízis évtizedekig is eltart. Az a nehezebb.

Moszkvának többször is búcsút mondtak. Az iskolát harcba vetették Grúziában, áttelepítették Bakuba – ez már 1921-ben történt – onnan pedig Petrográdba. Nagy János életútja, innen hazafelé fordult. Illegális feladattal érkezett Bécsújhelyre, onnan haza, Békésre.

Bécsújhelyben nem sikerült a

megszervezett találkozás. A kapcsolat kicsúszott Nagy János kezéből. A Vörös Hadsereg egykori parancsnoka negyedszázadot várt az újabb találkozásra.

Ami be is következett 1944. október 8-án.

– Megalakítottuk a tízek tanácsát a kollégiumban. Nyolcadikán bejött hozzánk egy szovjet hadnagynő, meg egy kapitány. Kérdezték: mi folyik itt? Elmondtuk nekik. Rendet, fegyelmet akarunk tartani, segíteni az élelmezést, a közmunkát. Közben a kapitány egyre szúrósabban nézett. Én is vissza, valami megmozdult bennem. Ezt az embert én ismerem! De honnan? Elénk tettek egy nyilatkozatot, írjuk alá. Többen nem akarták, hogy a hadsereg nevében nem tehetik. A kapitány felugrott, és kiment a szobából.

Amikor elment mellettem, meglökött, és intett, hogy menjek utána... Akkor már megismertem. Kitárta a karját. „Szerbusz Jancsi! Megösmersz-e? Megmondtam, hogy jövünk!" „Bögi vagy! Bögi Gyurka, a győri!" „Győrszabadhegyi", javította ki, és összeölelkeztünk. Folytak a könnyeink. „Hogy vagy Jancsi?" „Megvagyok" mondtam. – Botladozott a hangom, pedig nagyon-nagyon örültem.

Akkorra már körülvettek bennünket. Bögi Gyurka meg én ott álltunk az emberek között, és csak néztük, egyre néztük egymást. „Hát látod, Jancsi, megjöttünk!" mondta többször is.

– Hogy ki volt ez a Bögi Gyurka? Padtársam Moszkvában, a tiszti iskolán.

Múlik a délután. Nagy János történetei azonban úgy tűnik, kifogyhatatlanok. Kitüntetései kézről kézre járnak. A Vörös Zászló Érdemrend mellé odateszi az orosz nyelvű igazolványt is. Szókimondó, kemény, jókedvű ember, jegyzem még fel; nagy idők nagy tanúja.

Az utcai szobából kilátni a napfényes kertbe. Búcsúzóul megnézzük a szőlőt, az udvari fákat és emlékfelvételt készít a fotográfus.

SASS ERVIN

Bajuszos menyasszony

Juharfa alatt álldogál. Unottan, tétlenkedve, mintha a falevelek susogását hallgatná. Arcába sós tengeri levegő csapódik, bőrét vörösre cserzi. Előtte szerszámos ládikója pasztákkal, suviksszal és ragacsos kefékkel. A túloldalon moziépület árválkodik. Bejáratánál kifakult plakát, amelyről Vera Holodnaja filmszínésznő mosolyog csábosan.

Lovak közelednek, hátukon Gyenyikin kivégző osztagának katonái. Kaukázus hegyi lakóiból verbuvált legények ezek, Ogyessza munkásainak hóhérai. „Csecsencek", vagyis „vadlovasok". Most ruganyosan lépegetnek az apró termetű lovak, nem rázzák, lötyögtetik imádkozó gazdáikat. Megérezhették, ez a fohász ideje, mikor az igazhitű istenéhez fordul, mindegy, hogy nyeregben ül. A mozi előtt poroszkálnak már a csecsencek. Képük ájtatos, úgy bandukolnak legújabb áldozataik felé.

Útjukat „Malec" pillantásai kísérik, a cipőtisztító fiúé. Aztán a juharfa törzséhez támaszkodik Malec, gondolataiban keresgél. Csupán sejtelmei vannak a közelgő harcról. Kérdeznie pedig nem szabad. Mikor cseka felderítő lett, erről összekötője „Micsman" kioktatta. Feladataival fedőnevet is kapott. Közölték vele, a forradalom győzelméig nem Winkler Ágostonnak, hanem Malecnak hívják! Cipőpucoló lesz. „Üzletét" a razvédka, a Gyenyikin pribékek főhadiszállása közelében nyitja. Azóta itt teljesít szolgálatot. Megfigyel, emlékezetébe vési üzletfelei beszélgetéseit, majd jelenti összekötőjének.

Délelőtt döbbenetes hírekhez jutott. Félháromkor kivégzések lesznek. Tizenkilenc hajógyári munkást visznek agyonlőni. Nem lettek árulók, pusztulniuk kell. Malec elborzadt, de agya mégis tiszta, hűvös maradt. Gyors mozdulatokkal

kefélte a tisztek csizmáit. Mikor végzett, várt. Megvárta, míg elsétálnak a kapitányok, aztán elrohant. Nem messzire, csak a Kanatnaja utcába, Micsmanhoz. Összekötője ráncolt homlokkal hallgatta. Aztán ledobta olajos kabátját, Malechoz lépett:

– Köszönöm, fiú! A többi a mi dolgunk! Most menj haza!

Elindult Malec, de lábai nem hazafelé viszik. Posztjára ballag visszza, a darázsfészek mellé. Agyát gondolatok feszítik. Egyre nyugtalanabb. Segít majd Micsman? Meg tudja menteni a munkásokat? Nem! Nem tudhat segíteni! Támadni az ellenséggel teli városban?! Utcán, világos nappal?! Ugyan! Ez lehetetlen! Vagy mégis? Azt mondta Micsman, a többi az ő dolguk! Mégiscsak...

Durva torokhang tépi ki gondolataiból. Fenséges magasságból dörren:

– Mozgás! Csizmát pucolni, te rühes!

Mellettük az utcán köpcös férfi halad. Úrféle. Odaköszön:

– Jó napot, őrnagy úr!

Nem tekint föl Malec, csak a csizmát nézi. Munkához fog. Kefé-

je a bőrt nyaldossa. Ismét hangokat hall, barátságosat, mégis korholót:

– Vékony jégen mászkálsz, Malec! Minek jöttél vissza? Bajnak?!

– Micsman bácsi! Hát maga...

– Hallgass! Észrevehetik! Menekülj a környékről, rögtön elkezdődik...

Léptek közelednek, Micsman hangja felerősödik:

– Jézus lustája! Meddig piszmogsz még?

– Készen vagyok, nagyságos úr! Tükörfényesre tisztítottam!

Zsebébe nyúl Micsman, kopejkát vesz elő. A fiú lábaihoz dobja. Elsétál, peckesen. Egyedül marad Malec. Szorongva körülnéz. Csak néhány járókelőt lát. Vagy téved? Bizony! Amott lovasok! A razvédka felől közelednek. Megkínzott embereket hajtanak ütlegelve. Éhező munkásokat. Azok viszik meggyilkolni őket, kik az előbb oly szelíden imádkoztak. Malec a ládájába rúg:

– Hát mégis meghalnak... – suttogja.

Lakodalmas menet közeledik jobbról, négy-öt fiákerből álló kocsisor. A második kocsin ül a menyasszony, arcát fátyol takarja. Malec feléjük tekint. A zsivaj egyre erősödik. Harmonikák szólnak, a vodkával fűtött torkok versenyt ordibálnak. Mulatnak. Csak a menyasszony hallgat. Szendén a vőlegényéhez húzódik. Úgy fest, csupa ártatlanság. A juharfánál találkozik a két menet. Vigadalom és halál menetei. Megáll a kocsisor. Mindenhonnan részeg invitálás. Kiált a vőlegény is:

– Ide, testvérek! Nem vagytok ti bolsevikik! Igyunk Nagy-Oroszországra!

Megáll a halálmenet. A kocsikhoz lovagolnak a csecsencek. Egy-egy fiákerhez három vadlovas jut. Parancsnokuk a menyasszony kocsijához rúgtat. Leplezetlen mohósággal nézi:

– Megsimogatnálak tubicám, hogyha...

Pokróc alá nyúl a menyasszony, majd udvarlójára hunyorít:

– Majd inkább én! – ajánlkozik. Amit ígért, rögvest betartotta. Végigsimított a fővadlovas ábrázatán, dagesztáni karddal. Másik kezével a fátylát tépte le. Orra alatt kozákbajusz feketéllett, hegyesre pödörve.

Véget ért a támadás, szinte percek alatt. Zaj nélkül. Csecsencek hevernek körös-körül, mozdulatlanul.Távolabbról fegyverropogás zaja hallatszik. Vöröskatonák törnek előre, Ogyessza felé.

TIHANYI JÁNOS

SOÓS ZOLTÁN

Magyar emlékmű Habarovszkban

Az Amur zúg vagy klarinét rivall?
A Halál-árok mártírjaival
folyó fölé gyűl tizenhat zenész:
kegyetlenül lemészárolt magyar.

Parádéztak a kozák ördögök
a három halom városa fölött:
foglyuk tizenhat katona-zenész.
„A cári himnuszt játsszátok, dögök!"

– Ki tudja, tettük mit takarhatott:
az Internacionálé jutott
eszükbe? vagy – a halál peremén
szívük is e kottára dobogott

és *csak-azért-is* ezt harsogta szét?!
– Elsőnek (hírlik) a bőgős fejét
szelte le szablya – tört ütem után
konok himnusszá szítva a zenét.

Aztán egyenként. Aprózva a kínt.
Lassan. Fehérek szokása szerint.
Míg zúg az Amur s halkul a zene:
egy híján ölve, megtiporva mind.

Már egy szál hang szól. *Kalmikov* vadul:
lendül a penge – visszavág a húr,
és szakadékba hull a hegedű.
Kapja, forgatja, viszi az Amur.

S a meggyalázott szerszámot, talán
tengerig vitte hullám-taraján,
s e gyönge fától – nem morzsolta szét –:
sírni tanul a Csendes-óceán.

Partizánok felderítője

Szebenyi András nyugdíjas, Nyíregyháza Északi körút 9. szám alatti lakos 1915-től 1922-ig élt Oroszországban, illetve a fiatal szovjet államban. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa a Harci Érdemekért Érdemérmével tüntette ki a szovjethatalom megszilárdításáért vívott harcban tanúsított bátor magatartásáért. 1944-ben ismét jelentkezett szolgálattételre a felszabadító Szovjet Hadseregnél. Tolmács lett. Részt vett a demokratikus rendőrség megszervezésében, ötvenhétben pedig a munkásőrség szervezésében. Testületünk alapító tagja. Szebenyi elvtárs ma is jó egészségnek örvend, tevékeny pártmunkás. Dédunokája sétáltatása közben találkoztunk vele a megszépült Nyíregyházán, s akkor hallottuk tőle az alábbi történetet.

Vattaruhában, vastag teveszőr takaró alatt is reszketett. A falu körül ólálkodó farkasok üvöltésétől a fogai összeverődtek. Fölötte nehéz léptek dobbantak. Emberbőrbe bújt ordasok keresték.

A lakóház alatti hombárban ásott rejtekhelyen húzta meg magát. A második éjszakát töltötte itt, a középszibériai Barnaultól mintegy hetven kilométerre levő falucskában, Alexandrovkában. Márfa Szemjonova Perfonova, a gazdag özvegy fogadta fel munkára, amikor a cseh légiósok elől menekült. Be akarták sorozni maguk közé. Parancsnokuk azt mondta neki: – Te a miénk vagy, közénk tartozol. – Tirpák gyerek volt, s jól beszélt szlovákul, oroszul.

Nyelvtudását hosszú fogságideje alatt tökéletesítette. 1915-ben, tizenkilenc évesen esett fogságba. Nem akart harcolni. Minden vágya az volt, hogy épségben átvészelje a szörnyű háborút, s hazatérhessen Nyíregyházára banktisztviselőnek. Békén tűrte a nehézségeket, a megpróbáltatásokat, s amikor úgy érezte, nem bírja tovább, megszökött. Volt a japán–mongol–orosz határon, ahol farkasvakságot kapott, a murmanszki vasútvonal építésénél skorbutot, volt Asztrahányban, Szamarában és még sok helyütt, ahová a szökés ideje alatt vetette a sorsa. Amikor

elfogták, tűrte a szidalmakat, az ütéseket, a kínzásokat, csakhogy a súlyosabb következményektől megmeneküljön.

Szerencséjére a legközelebbi fogolytáborban, ahová kísérték a magyar parancsnok igazolta, hogy az ő alakulatához tartozik, nem „holmi bújkáló vörös partizán". Szörnyű véget értek azok, akik fogoly mivoltukat nem tudták igazolni. A fehér tiszti bandák, a cseh légiósok gyakran válogatott kínzásoknak vetették alá őket kivégzésük előtt. Egyszerűbb volt az eset, ha egyszerre sokakat fogtak el. Akkor csak megásatták sírjukat, s amikor mellig ért, gránátokat dobtak közéjük. Aki még mozgott, annak karddal levágták a fejét, hogy mégse legyen élve eltemetve. Ezek akarták őt soraik közé fogadni.

– Nem! Ezt nem vállalhatom... – mondogatta kétségbeesetten, s didergő félelemmel vágott neki az éjszakának, hogy valahol, a sötét erdők mélyén rejtőzködő partizánokat megkeresse. Ez olyan vállalkozás volt, mint a tűt megtalálni a szalmakazalban.

Nem is sikerült nyomukra bukkannia. Éhesen, elcsigázva, mindent kockára téve tért be egy útjába eső faluba. Bekopogtatott Márfa Szemjonova lakásába. Hátha ezen a szép portán szükség lesz a munkáskézre. Hosszú fogsága ideje alatt sok mindent megtanult, amit a gazdák gyümölcsöztetni tudnak a maguk javára.

Az özvegy befogadta. Jól bánt vele, s hogy el ne vigyék tőle, átöltöztette férje ruhájába, ne lássák egyenruhában. A falubeliek között természetesen már másnap elterjedt a híre, hogy a jómódú Marfának magyar foglya van. Fülébe jutott ez a szemben lakó kolcsakista kapitánynak is. Átsétált hozzájuk szemrevételezni az új cselédet. Akárcsak parancsnoka, a tábornok, nagyon haragudott a magyarokra. Ha „vengrin" akadt a horgára, azt mondogatta: – Mi közötök nektek ehhez? Ez az oroszok dolga, mit avatkoztok bele? – Utána hanyag kézlegyintés következett, amely a kivégzési parancsot jelentette. A kapitány sem akart másként tenni. Pisztolytáskáját is kigombolta, amikor belépett. Az özvegy kérte: ne lője agyon a foglyot, hiszen ez nem is magyar, hanem szláv – mondotta. – Hallhatja a kapitány, milyen jól beszél oroszul.

Hitte, nem hitte ezt a kapitány, az nem derült ki, de Marfára tekintettel elnapolta a kivégzést.

Félelemben teltek Szebenyi napjai. Éjszakánként sokáig lidérces álmok gyötörték, de az idő múlásával lassan megnyugodott. Elmúlt a nyár, az ősz, beköszöntött a szibériai tél, s ő már azt hitte, hogy ott vészelheti át a polgárháborút. Étvágya is visszatért, megerősödött.

Egy alkalommal örvendetes hírt kapott: vörösök tanyáznak a közelben.

Nemsokára találkozott velük. Húsz vörös csillagos lovas ereszkedett a faluba a hegyek közül. Három magyar volt közöttük.

– Vigyetek magatokkal – kérte őket.

– Ne kívánd – mondták –, élelmünk, lőszerünk alig van, s megvesz bennünket az isten hidege. Nem tudjuk, hogy vészeljük át a telet. Nekünk is jobb, ha itt maradsz, és híreket meg élelmet szerzel.

Így lett partizán felderítő.

Megbizatását jól teljesítette. Az őt titokban meglátogató összekötőknek hasznos információkat és ennivalót adott. Egyszer követett el hibát: három partizánnal az utcán mutatkozott. Rögtön megtudta az egész falu. A kapitány bizalmi embere lóra ült, s felkereste gazdáját állomáshelyén.

Egérfogóba került. A partizánok rejtekhelyét nem ismeri. Nem mondták meg neki, ő sem volt kíváncsi rá, mert jobb nem tudni az ilyesmit, akkor nem árulhatja el. Az erdőbe nem mehetett, széttépték volna a farkasok, a szomszédos községekben sem bújhat el, mert kiadják a fehéreknek. – Jobb itt elrejtőzni – gondolta, amikor megsúgták neki a vészhírt.

Két nap múlva érkezett a faluba csapata élén a kapitány. Este volt. Amikor meghallotta a léptek dübörgését a feje fölött, arra gondolt: mégiscsak jobb lett volna az erdőben, a farkasok között.

Elvesztette bizalmát az özvegyben is, aki eddig kiállt mellette. Bizonyára sejti, hogy pillanatnyilag hol tartózkodik. Pattanásig feszült idegekkel várta hóhérai közeledését.

A léptek nem közeledtek, hajnalban lódobogást hallott, a csapat elvonult. Az özvegy – mint megtudta – azt vallotta, hogy szolgája „még tegnap felkéredzkedett Vaszilij gazda szánjára, Barnaulba mentek. Bizonyára kiszagolt valamit".

A kapitányék sürgős távozásának egyéb oka is volt: néhány óra múltán megérkeztek a vörös csapatok. Szebenyi a parancsnoknál jelentkezett. Az meg, amint meghallotta, kérésének indokolását, a vállára csapott, s kijelentette: – Betyár fiú, éppen közénk való vagy!

Este felderítőket kellett küldeni a csapat előtt felmagasodó erdőbe. Ezt a feladatot nem szívesen vállalták a katonák, mert a fehérek utóvédje gyakran állított nekik csapdát. Volt eset, hogy elevenen nyúzták meg a foglyul ejtett felderítőket.

Szebenyi András és egy magyar katonatársa önként jelentkezett felderítésre. A parancsnok vakarta a fejét, hogy éppen egy újonc vállal

A Vörös Hadsereg oldalán küzdöttek az intervenció ellen, a forradalom ügyének győzelméért a magyar internacionalisták. Egyik egységüket akkor fényképezte le a korabeli fotoriporter, amikor éppen a frontra készültek, Kolcsak seregei ellen

ilyen veszélyes feladatot. Csak amikor az ifjú kijelentette: „Unom már, hogy mindig én vagyok az üldözött" – adta beleegyezését. Szebenyi vöröskatona elhallgatta legfőbb indokát, hogy elsőként szeretne találkozni fegyverrel a kézben saját külön ellenségével.

Az erdő túloldalán elterülő faluban tudta meg, hogy a fehér csapat már az előző este továbbment.

Gyorsított ütemben folytatták az üldözést. Több kisebb csatározásra is sor került, de a magyar fiú és a kolcsakista kapitány találkozására nem. Mongóliáig üldözték a fehér sereget. Aztán hírt kaptak arról, hogy a bekerítő vörös hadoszlop megütközött az ellenséggel, szétverte az egész kolcsakista bandát. Így aztán kettejük csatája is eldőlt.

BÉRES GYULA

Bugyonnij lovasa volt

Amikor született, még odaátról nézte az idő a huszadik századot, 1895-öt írtak. Mára a vele egyivásúak közül kevesen maradtak a nagy idők utolsó krónikásai. Nagy idők? Népek sorsát alakították, ha így értjük. De mennyi szenvedéssel, nyomorúsággal írták tele azok az esztendők a kortársak életének lapjait!

Galíciával kezdődött. Noha még maga sem tudja, akkor kezd másképp alakulni a sorsa, amikor az ötöskassai huszárezred elővédjeként felderítésre küldik. Belovagolnak az erdőbe, de nem veszik észre, hogy az ösvény két oldalán kozákok állnak lesben. Sebesülten kerül Lembergbe, majd Kijeven át az irkutszki fogolytáborba viszi a vonat.

A nyolcvanharmadik évében járó püspökladányi Papp Illés még a huszonötöt sem töltötte be, mikor elmondhatta magáról: annyit látott, amennyit egy békésebb korban tevékenykedő ember egész életében sem tapasztalt. Sorsába történelmi viharok szóltak bele, s most csak annyit tehet mindehhez: ha volt rá mód, ő azt az utat választotta, amelyiken a származtatása indította el.

– Hogy álltam volna a fehérek csapatába, amikor apámnak sem volt több két hold földjénél? Bár a cári Oroszországban még tőlünk is nyomorúságosabban éltek a muzsikok. Azok a szerencsétlenek teljesen kiszolgáltatottak voltak, a házaik viskók, ételük alig. Paraszti munkára úgy hajtották őket, mint a barmot.

1918 tavasza.

A tábor foglyai is értesülnek a nagy eseményekről. Egy napon fehérgárdista tisztek érkeznek hozzájuk, felszólítják őket, álljanak közéjük, harcoljanak a vörösök ellen. A felszólítás szinte válasz nélkül marad. Büntetés. Azon az éjszakán

a priccsen fekvő minden tizedik embert kivégzik. A tizedelést többször is megismétlik.

– Egyszer aztán rám került a sor – emlékezik Papp Illés. – Tulajdonképpen nem is tizedik lettem volna, de az egyik tiszt lerántotta rólam a pokrócot, s hogy meglátott, azt mondta: ez is fiatal, vigyük. No, én akkor azt gondoltam, nincs veszteniválóm. Nekiugrottam az ajtónak, s odakinn bele a barakkok mellett húzódó árokba. Lőttek utánam, de nem fogtak el. Csak befelé az erdőbe, minél beljebb. Álló éjszaka hajszoltam magam. Reggelre egy falura leltem, ott igazítottak el, merre találom a vörösöket.

A falu melletti szalmakazalnál az odajövő öregasszony először megrémült az idegentől, majd ruhát, élelmet adott neki. S mikor jóllakottan felkerekedett, egy piros meg egy fehér ruhadarabot rakott a zsebébe, hogy szükség esetén azt vegye elő, amelyiknek talán az életét köszönheti. Egy folyócska mentén óvatoskodott előre éppen, amikor közeledő lépésekre lett figyelmes.

– Meghúzódtam egy fűzfabokor mögött – meséli. – S mert már nem kerülhettük el egymást, felemelkedtem, rájuk kiáltottam:

– Sztoj! – Azok megálltak. – Ti honnan jöttetek? – kérdeztem. Mondták, hogy a kommunistáktól szöktek meg. No, hát engem meg amarra zavartak meg – tódítottam a dolgot. – Arra ne menjetek, forduljatok vissza! Előbb nem akarták, aztán rálettek. Ahogy mentünk, egyszer csak hallom, méghozzá magyarul:

– Állj! Ki vagy? – Most már sok baj nem lehet, gondoltam. A hazámbéliekkel csak megértem magam. Így leltem ismerősökre Bugyonnij lovasai között. Annak az osztagnak a parancsnoka éppenséggel a valamikori őrmesterem, Papp György volt.

– Harcokban is részt vett?

– Hogy harcoltunk-e? – csengett már-már megbántottan a hangja. – Volt úgy, hogy hat hónapig nem került le a csizma a lábamról. Egyik faluból ki, a másikba be.

Utoljára a Krímben csatáznak. Egy csapat leváltására vezénylik őket. Bátyka Magno meg a felesége, Maruszja át akar állni a fehérekhez. Visszavonulóban lefoglalják a leváltásukra küldött egységek munícióját, két csapatra oszlanak – az egyiket Magno, a másikat a felesége vezeti – és a vörösök ellen támadnak.

– Kerestük őket – folytatja az elbeszélést Papp Illés. – De hol lehetnek? Nem találtuk. Bementünk az egyik faluba, kérdeztük: merre mentek? A falubeliek, szegények mutatták: arra. Hogy mentek volna arra, amikor a lópatkó emerre mutat? Márpedig azok erre mentek! Nemsokára vagy háromezret el-

fogtunk közülük, ekkor derült ki a turpisság: a lovak patájára fordítva szegelték fel a patkót.

Öregségükben is egyformák a püspökladányi Balaton utcai házban levő székek. Mégis, mintha az, amelyikben Illés bácsi ült, különbözött volna a többiektől. Ez lenne a meseszék? A megtörtént, de ekkora távlatból már legendává szelídült események csak úgy sorjáztak elő. Ütközetek, cselvetések, veszélyes pillanatok emléke árnyalta a beszélő hangját. A mondatok hol pergővé, hol lassúvá váltak, a nyolcvanhárom ellenére is erősnek tűnő termete kiegyenesedett, mikor a harcokat idézte fel.

– Nem akartunk hazajönni – válaszolta aztán egy kérdésre. – Ezzel a múlttal? De mégis elindultunk. Kun Béla keresett fel bennünket. Beszélt a Tanácsköztársaságról, Horthy terrorjáról, és biztatott bennünket, szükség van odahaza olyan emberekre, akiknek szavai táplálhatják az emberekben a reményt, akik megindítói lehetnek egy újabb forradalmi erjedésnek.

A Balti-tengeren, majd Németországon és Ausztrián át vezetett a hazatérők útja. Nem virággal vártők őket.

– Huszonegy napig voltam az átmenőtáborban. Itt mindenkit kihallgattak. Rám az egyik este hat órakor került sor. Reggel hatkor hagyták abba. A tiszteknek könnyű volt, ők fölváltva csinálták. De nekünk vigyázzban kellett állnunk előttük, s válaszolni a záporozó kérdésekre, eltűrni a szidalmakat.

Kun Béla utasításáról a sorozatos csendőri zaklatások, a nyolc gyerek felnevelésével járó nehézségek ellenére sem feledkezett el. Majdan az elsők között lépett be a Magyar Kommunista Pártba, s 1957-ben munkásőrként ragadott fegyvert.

Kitüntetései között van a polgárháborúban szerzett Harci Érdemekért Érdemérem, s havonta, a nyugdíj kiegészítésére egy, a Szovjetunióban feladott szerény összeget is kézbesít számára posta.

DOMOKOS LAJOS

A második szibériai páncélvonat a cáricini frontra indul

Szemben a kozák lovasrohammal

Takács László veteránnal, aki Nyíregyházán a Görgey út 5. szám alatt lakik, egy nagy méretű fényképen találkoztunk először. A Szabolcs megyei munkásőrök vándorkiállításán szerepelt fiával és unokájával együtt, munkásőr egyenruhában. Hosszú keresés után Budapesten találtunk rá. Nyugállományú rendőrtiszt fiát jött el meglátogatni. A fia telkén kapálgatott. Mint mondta: munka nélkül nem lehet meglenni, mert akkor összeroppan az ember, tehetetlenné válik. Egyébként eredeti foglalkozása kertész. Az első nyíregyházi tsz elnöke volt. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa a Harci Érdemekért Érdeméremmel tüntette ki. Repülőtiszt fia szovjetunióbeli tartózkodása során rekonstruálta apja színes történeteinek színhelyeit a kievi Déli Pályaudvar kerek ablakától Novomoszkovszk kilenc templomtornyáig. Íme egy történet.

– Nem estem fogságba – emlékezett Takács elvtárs. – A román, orosz és osztrák–magyar határ találkozásánál keltünk át a román front összeomlása után, tizenhét nyarán. A császári és királyi hatvanötös gyalogezred lovas géppuskásainál voltam irányzó őrvezető. Akadálytalanul mentünk befelé Oroszországba, nem volt semmi ellenállás. A kettős hatalom zűrzavaros időszakában volt ez. Nem tudtuk, hol van, s egyáltalán ki az ellenség. „Kerenszkij pénzben" kaptunk zsoldot. A Dnyeszter-hídnál „lágereztünk" és vártuk, mikor jelentik be a háború végét. Egy gondunk volt: a lovak etetése. A takarmányszerzés nem volt könnyű dolog. Egy őszi napon lovas civil ügetett hozzánk. Emlékszem, négy géppuska mellett álltam. Csövük elvágólag, egy irányba nézett. – Üdvözöllek elvtárs! – szólított meg a civil – ti hová tartoztok? – Megmondtam.

– Gyertek velünk – felelte.

Később tudtam meg, hogy *Münnich Ferenccel* találkoztam. Szervezte a magyarokat. Más alkalommal *Kun Béla* beszélt hozzánk. Annyit jegyeztem meg szavaiból, hogy ezentúl már csak magunkért harcolunk.

Alaposan kijutott nekünk a harcból. Megfoghatatlannak tartottam, hogyan támad egyszerre annyi ellenség, amikor a nép akarja kezébe

Takács László eredeti igazolványa

Egy sorban a három korosztály

venni a sorsát. A kijevi pályaudvaron másfél hónapig lőttük a vonatokat, mert menetrendszerűen érkeztek a fehér szerelvények.

Egy kisebb városhoz értünk azzal a céllal, hogy a fehérektől megtisztítsuk. Úgy tűnt, nem lesz nehéz dolgunk. Tűzfészkemet egy városszéli háznál jelölte ki a parancsnok. Orosz ember volt, Ivánnak hívtuk. Innen két utcát tudtam lefogni tűzzel, mert úgy jöttek ki a sarokra, mint küllők a kerékagyhoz. Jó svhartzmózer géppuskám volt, vízhűtéses. A kettes és hármas kezelő jobbról és balról mellettem. Egyikük töltött, a másik kiszolgált, hevedert és vizet adott.

Egy rakaszládán ültem, és cigarettáztam. Egyszer csak szólt Iván hadnagy, hogy jönnek. Odanézek, hát látom, hogy hömpölyögnek az

utcák egész szélességében és ki tudja, milyen mélységben, mert a végét nem láthattam. Balról a fehér kozákok lovon. előre tartott pikával, vágtában, jobbról a gyalogság, futólépésben, szuronyos puskával. Rohamoznak bennünket – gondoltam. A lovasok jöttek gyorsabban. Iván ideges volt, sürgetett:

– Sztriláj! – kiáltotta. Intettem neki, hogy még nem, mert messze vannak. Igaz, lőtávolságon jóval belül jártak, de még nem érték el azt a vonalat, ahol a fegyver hatásfoka a legnagyobb. Ha csak megpiszkáljuk őket, azzal nem sokra megyünk. – Nye bojsze – mondtam neki –, tudom, mit csinálok. A lovak szügyére céloztam, nem tehettem mást. Amikor úgy ötven méterre értek, lőni kezdtem. A hatást nem lehet elmondani. A lovak felágaskodtak, iszonyúan nyerítettek, felbuktak. A kozákok ordítottak, földre zuhantak. Megszólaltak a karabélyok, fülsiketítő hangzavar támadt. Az elöl jövők az utca kövére buktak, az utánuk következők nem tudtak visszafordulni, mert a hátuk mögöttiek előre nyomták őket. Egyre csak lőni kellett. Öt rakaszt lőttem ki, ami összesen ezeregyszáz töltény.

A támadást visszavertük, a fehérek rendezetlen összevisszaságban menekültek, a fegyverek még ropogtak, a géppuska mellvédjén is csattantak a golyók. Abbahagytam a tüzelést, köpenyem ujjával megtöröltem verejtékező homlokom. Abban a pillanatban valaki úgy mellbe lökött, hogy majd hanyatt estem a rakaszládáról.

Körülnéztem; ki lehetett, de nem láttam senkit. A kettes és hármas mellettem feküdt, ők nem lehettek. A szívem tája nagyon fájt. Ingem alá nyúltam. Tenyerem nedvességet érzett. Azt hittem, verejték. Kihúzom a kezem, látom: véres. A töltény a szívem irányában fúródott a mellembe. Nem a szívembe. Addig nem jutott el. A bal felső zsebemben száz tábori levelezőlapot tartottam. Az csökkentette a golyó erejét. Átütötte, de a töltény csak fél centire hatolt be. Itt van a nyoma most is.

Alighogy megnyugtattam magam, hátulról is kaptam egy hatalmas ütést, ide, balról a nyakamra. Arra fordultam, nem láttam senkit a közelben. Aztán jobbra néztem, s látom, hogy egy megvadult ló vágtat elfelé, oldalán egy kozák csüng kengyelbe akadt lábbal, pika nélkül. Tartásából látható volt, hogy már nincs benne élet. Holtában vert nyakon. Ez akkor olyan meglepő volt, hogy elnevettem magam. Társaimra is átragadt a nevetés.

BÉRES GYULA

A polgárháború idején a nyugat-szibériai Omszk védelméért magyar vörösgárdisták is harcoltak, s közülük sokan itt vesztették életüket. A város temetőjében márványtáblával jelölték meg a magyar vöröskatonák nyughelyét

Hómezők rózsái

Lövészgödrében lilára fagyva didereg. Előtte végtelen hómező, mögötte csendes pravoszláv temető.

Harangoznak. Halottak birodalmában kongatnak, élőket figyelmeztetnek. Öreg muzsik húzza a kötelet, Jura Kovaljov apja. Reggel vállalkozott erre a szerepre, amikor a vörösgárdisták a faluhoz érkeztek. Megölelte osztagparancsnok fiát és elindult. A temetőbe ment, föl a dombtetőre. Onnan figyelte, mikor közelednek Kalegyin atamán doni kozákjai.

Azóta órák teltek. Elgémberedett Tamási János keze-lába, úgy érzi, csontját fűrészeli a hideg. Most felocsúdott.

Kong-bong a harang, ellenség közeledtét jelzi. Ütközet kezdetét. Várakozással, gondolatokkal terhes percek. Tudják, sokuknál kopogtat majd a halál. Kiket ragad el? Mindannyian élni szeretnének! Élni! Életért vállalták a harcot. Másfajta életért, mint az eddigi! Jövőt tervez Borisz Dankratov orosz lakatos és Tamási János magyar kubikos. A többiek is! Mind-mind! Életért meghalni csak forradalmár képes. Meghalni? Nem akarnak meghalni, de úgy élni sem, mint eddig! Győzni akarnak! Nyakát szegni a gonosznak! Leteríteni végső vonaglásig!

Zúg-búg a harang, sürgetően, figyelmeztetően. Kivörösödött szemek lesik a hómezőt, nyugtalan pillogatásokkal. Vakít a fehér takaró naptól szikrázó ragyogása. Mérföldnyire alig látnak a vörösgárdisták. Parancsnokuk a lövészárok partjára ugrik. Utasításokat kiabál. Mozgolódás kezdődik, végig az arcvonalon. Tamási kigombolja tölténytáskáit, puskájára tűzi a háromélű szuronyt. Felszisszen. Fagydaganatát egyre jobban gyötri a kemény csizma. Vár. Várnak valamennyien, lövészgödreikbe húzódva. Nem sokáig! Hangok süvítenek!

– Kozáákok!

Fekete folt tűnik fel a havon. Lovasok, zárt sorokban. Nyitódnak, majd kipróbált harcmodorukban lendülnek támadásra. Széles csatárláncban. Kardjaikon fény csillan, január eleji hideg napsugár. Gyorsan közelednek, pedig lovaiknak csaknem szügyig ér a hó. A vörösgárdisták fegyverei rájuk szegeződnek. Nem lőnek, tűzparancsra várnak. Mikor megkapják, lovak maradnak gazdátlanul. Egyre több. Géppuska segít a szálfegyvereknek.

Zeng-zúg a harang, majd hirtelen elnémul. Sok lovas a lövészgödrökhöz ér. Közelharc kezdődik, iszonyú öldöklés. Kardok ellen szuronnyal védekeznek a vörösgárdisták. Küzdelmük egyenlőtlen. Acélpengék csapnak a gárdisták húsába, vérük megfesti a havat, kinyílnak a piros rózsák. Helyzetük aggasztó. Fogyóban a lőszerük, csak imitt-amott durran egy-egy öreg puska. Diadalittasan mészárolnak a kozákok. Belevadulva. Érzik a fölényüket. Sokan vannak a kevesek ellen. A többinél is rettentőbben arat egy nyúlánk őrmester. Büszke fejtartással ül nyergében. Lova ide-oda táncol. Fején hetykén félrecsapott kerek kozákkucsma. Ellenfelével csak percekig vív, máris leteríti. Győz! Mindig győz! Útját halál kíséri. Ketten is rontanak a démoni kozákra, de annak a szeme sem rebben. Kardja jobbra-balra suhint kiszámítottan, taglózó erővel. Lovát tovább ugratja könnyedén, visszafogottan, mintha parádézna. Támad.

A parancsnokot támadja, Jura Kovaljovot. Karja megemelkedik, szája körül magabiztos mosoly. A legyőzhetetlené. Tamási János vállához szorítja fegyverét, céloz. Kilövi utolsó töltényét, hunyorog. Arcába maréknyi havat pofoz a szél, szinte elvakítja. Szemét öklével dörzsöli. Körülötte minden homályos. Egyre idegesebb, érzése szorongatóbb. Mi történhetett? Mikor kitisztul a látása, szíve elfacsarodik. Jura mozdulatlanul fekszik a havon, melléből vér szivárog. Tamásihoz közeledik az őrmester.

Előbbre lép a magyar, harcra készen vár. Figyel. Figyelnek mindketten, míg Tamási karja lendül. Horkant a kozákló, mikor gazdája kibillen nyergéből. Hóra zuhan a vörösgárdista is, fejéből patakzik a vér.

Lassan elcsendesedik a sztyeppe. Visszavonulnak a fehérek, halottakat hagyva a véres hómezőn. Osztagnyit. Tamási gárdista mozdulatlanságában is puskáját szorítja. Fegyverét, melynek háromélű szuronya a parádézó kozák mellébe szorult.

Kong-bong a harang, mikor Tamási János föleszmél. Öreg muzsik húzza a kötelet, dacos szenvedéllyel. A hősök parancsnokának apja. Miért kongat? Fájdalmát enyhíti így? Nem! Figyelmeztet!

TIHANYI JÁNOS

Diadalünnep Ogyesszában.
A győztes vöröskatonák és a város lakossága
közös felvonulással ünnepelték
az intervenciós csapatok kiűzését

Útravaló a Vörös térről

Jászárokszállás főjegyzője szokása szerint kapatosan, zsebre vágott kézzel, szétvetett lábbal állt és ágált az ajtóban:

– Nem értem magát, János! Jól menő műhelye, boltja van, alelnöke az ipartestületnek, tagja lehetne a kaszinónak, de jobbadán inkább a kubikoskörbe jár, ahelyett, hogy...

– Én már csak ott maradok, ha egyszer, beléptem. Tudja, főjegyző úr, Szabó János nem olyan csekonics ember, aki szereti forgatni a köpönyeget.

A „boldog békeidőket" élte akkoriban a világ. A felszín alatt, a cicázó csendőrtollak árnyékában azonban izzott, parázslott az elégedetlenség, a gyűlölet, a lázongás az „ezeréves rend" ellen. Nem csoda hát, hogy a raffináltabb helyi korifeusok megpróbáltak közel férkőzni a sustorogva elégedetlenkedőkhöz, spicliket szerezni közülük, hogy mindenkiről és mindenről mindent tudjanak. S az sem csoda, hogy a rendszerhez feltétlenül ragaszkodó főjegyzőt éktelen harag futotta el amiért Szabó János nemet mondott, s ezzel ő nagy alkalomtól esett el. Ledobta tehát a szívélyesség és kedvesség magára erőltetett álarcát, s dühtől fuldokolva tegezésre fordított:

– Akkor maradj a magadfajta koszosok között! De vigyázz! Húzd meg magad! Gondom lesz rá, hogy ne ugrálhass!

Akkorát dörrent Szabó János boltjának ajtaja, hogy az elment volna akár égzengésnek is. Az egyedül maradt tulajdonos azonban ügyet se vetett a csattanásra. Kuncogva figyelte az öles léptekkel rohanó, dúló-fúló falusi hatalmasságot. Közben egy kis elégedettségfélét is érzett, mert most, a sokadik megkörnyékezésre se adta be a derekát. A főjegyző előtt már mások is próbálkoztak vele, de azok se mentek semmire. Pedig a jólszituált villanyszerelőnek és rádióbizományosnak bőven lett volna oka a félelemre

is. Megjárta az orosz harcteret, katonája volt a Szovjet-Oroszország megvédéséért küzdő Vörös Hadseregnek, majd azok közé is beállt igaz hittel és szívvel, akik az első magyar proletárállam, a Magyar Tanácsköztársaság védelmére ragadtak fegyvert. Aztán az is okot adott volna a szorongásra vagy a biztos védelem keresésére, hogy a hazai fasiszták hangja véresszájú ordibálássá erősödött amióta Németországban hatalomra került Hitler.

– Döbbenet és a kilátástalan holnap miatti rettegés uralta akkoriban a mi kis világunkat – emlékezik a nyolcvannégy éves Szabó János, szolnoki munkásőr. – Ha jól visszagondolok, még azok is csak suttogni mertek, akik előzőleg megedződtek az oroszországi vagy a magyarországi tűzkeresztségben. Ha a kubikosok vagy más szegények közül csak mukkanni mert valaki, a „boldog békeidők" nagyobb dicsőségére, már jöttek is érte a kakastollasok.

Szabó János se sokáig kerülhette ki a találkozást a csendőrökkel. Előélete, az, hogy földhözragadt szegénységű családból származott, hogy tíz körömmel kellett megküzdenie a szakmájáért, parányi és bizonytalan egzisztenciájáért, hogy Moszkvában, a Vörös téren olyan útravalót kapott, amit sose felejtett el – elégedetlenségre, lázadozásokra sarkallta. Meg aztán szeme előtt zajlott a falu „parányi lámpaolajat" kérincselő szegényeinek élete, akik annyiféle hatalomnak és kényszerűségnek voltak kiszolgáltatva, hogy számát se nagyon tudták.

– Nem húzódhattam félre, nem várhattam lapulva a jobb időkre – idézi korabeli hitvallását. – Ha csak arra adódott lehetőség, hogy titokban, csendben, az ipartestület tilalma ellenére szervezzük a Népszava-előfizetőket, akkor azt csináltuk. Ha pedig nagy kegyesen engedélyeztek egy színielőadást a kubikoskörnek, a nézők épülésére igyekeztünk tanulságos társadalmi mondanivalójú darabot választani.

Az egyik ilyen „tanulságos darab" éppenséggel németellenes élű volt. Alighogy összement a függöny a kubikosok körének színpadán, a csendőrök már szedték is össze a szereplőket. Ők megúszták egy veréssel, Szabó Jánost, a rendezőt azonban kilenc hónapra internálták. Ipartestületi tagtársai persze azonnal elfordultak a bélyeges embertől: örökre kizárták a tiszteletreméltó testületből. A kubikosok azonban melléálltak: aláírásokat gyűjtöttek a faluban a kiszabadításáért. S ez Vénis szolgabírónak fejébe kergette a vért.

– Hagyjátok abba annak a rebellis Szabónak a mentését – tajtékzott a kubikosok színe elé idézett vezetőire –, különben ti is mellé kerültök Kistarcsára. Ott aztán babusgathatjátok!

A mind jobban fasizálódó hatalom ettől kezdve teljesen felhagyott azzal, hogy táborába édesgesse Szabó Jánost. Nyugalmat se hagyott a veszélyes rendbontónak. Felfrissült a korábban hátsó szándékkal altatott memória, s amiatt a Vörös téri útravaló miatt előbb a Markó utcai börtönbe zárták, később pedig kényszermunkára hurcolták.

De mi is volt az a Vörös téri útravaló?

– Kezdjük talán onnan – mondja a veterán harcos –, hogy 1915 elején menetszázadunkat az orosz frontra irányították. Kétszáz, húszéves fiatalból állt a század, de a kirilibabai orosz sortűz után mindössze negyvenen maradtunk. Úgy estem fogságba, hogy még csak el se sütöttem a puskámat. Nem mintha meggyőződéses háborúellenes lettem volna, hanem, mert igen-igen féltettem a bőrömet. A golyózáporos fogadtatás alatt ki se mertem dugni az orromat a biztos fedezéket nyújtó faóriás mögül.

A következő állomás a sztaniszlaui fogolyelosztó volt, ahonnan aztán kétheti vonatozás és menetelés után Szibériába, Tomszk fogolytáborába került. „Sosem jutok innen haza" – merült bele a reménytelen csüggedésbe, mert úgy látszott: vagy a foglyokat tizedelő vérhasjárvány vagy pedig a kegyetlen szibériai tél végez vele. A cári kormány ugyanis nem törődött különösebben a foglyokkal. Pontosabban: csak a legénységi állományúakkal nem; a tiszteknek fűtött barakkokat, tisztiszolgát biztosított és fizetést adott.

– Valósággal megváltásként jött, amikor elterjedt a hír: munkára visznek bennünket – idézi a régmúlt eseményt még ma is megkönnyebbülésnek tűnő sóhaj kíséretében. – Az meg egyenesen kegy volt, hogy választhattunk: vagy Murmanszkba megyünk vasútat építeni, vagy gyári munkára.

Az utóbbi mellett maradt, s újabb hosszadalmas utazgatás árán érkezett Tver – ma Kalinyin – közelébe, egy erdő mélyén meghúzódó turfatelepre, hogy aztán három évig itt egye a foglyok sose jó ízű kenyerét.

– Nem volt túl rossz dolgunk azon a telepen. Tomszkhoz képest mennyország volt. Én meg különösen jól jártam. Mivel Lackovics Antal tanító segítségével akkorra már megtanultam az orosz nyelvet, partiparancsnokot csináltak belőlem. A világtól azonban úgy el voltunk zárva, hogy a februári forradalomról csak akkor értesültem, amikor a szocialista forradalom győzelme után eljutottam a tőlünk alig nyolcvan-száz kilométerre levő Moszkvába.

A hadifoglyok között máshol már hétköznapinak számító bolsevik agitációról, arról, hogy toboroznak a Vörös Gárdába – a turfatelepen még csak nem is hallottak. Hiába volt oly közel Moszkva, a Nagy Október híre vélet-

lenül jutott el az erdő mélyére. Talán hazafelé tartó katona vagy vándorló favágó beszélt róla?

– Nem tudom. Mindenesetre felkaptuk a kósza hírt, s hárman felkerekedtünk, hogy megnézzük mi igaz belőle. Moszkvában már elült az első napok zűrzavara. Olyannyira rend volt, hogy a pályaudvaron vörösgárdisták igazoltattak mindenkit. Jó papírunk persze nem volt, így aztán ismét fogolytáborba kerültünk.

Ez a tábor azonban már igen sokban különbözött az előbbi kettőtől; naponta járt ide a több nyelven megjelenő Vörös Újság, amelynek cikkei közel kerültek a jászárokszállási fiatalember szívéhez. Annyira, hogy amikor meghallotta: megint toboroznak a Vörös Gárdába, harmadmagával jelentkezett.

– Te tudsz oroszul? – csodálkozott rá a toborzótiszt.

– Írni is tudok, tessék talán diktálni.

– Te vagy az én emberem – veregette meg a próba után Szabó János vállát a tiszt. – Szedjél össze vagy harminc embert, de olyanokat, akikre lehet számítani, mert fontos feladattal bízunk meg benneteket.

Néhány órával később teherautó vitte a különítményt Moszkva egyik külvárosába.

– A Vörös Hadsereg moszkvai lókórházába kerültünk őrnek, ápolónak. Először biggyesztettem a számat a „fontos feladat" láttán, de később rájöttem, hogy amit csinálunk valóban nagyon fontos, mert a polgárháború frontjain igen nagy szerep jutott a lovaknak.

Jó fél év telt el sebesült, beteg lovak ápolásával. Aztán egy felhívásra jelentkezett azok közé, akiket a szovjethatalom hazaengedett Magyarországra.

– Moszkvában, a Vörös téren sorakoztunk fel. Kun Béla búcsúztatott bennünket. Közel álltam hozzá, jól hallottam a szavait. Minden mondatára persze már nem emlékszem, de azt, amit beszéde végén útravalóul adott nekünk, máig se felejtettem el. Így hangzik: „Magyarok, testvérek! Figyelmeztetlek benneteket, hogy odahaza még háború folyik. Fegyvert fognak adni a kezetekbe. Gondolkozzatok, hogy kik juttattak titeket ide. Ne lágyuljon el a szívetek, ha meglátjátok az édesanyátokat, a gyerekeiteket, a szülőföldeteket. A fegyvert fordítsátok azok ellen, akik ide juttattak titeket. Azt adom útravalóul: lázadjatok fel, lázadjatok fel és lázadjatok fel!"

És Szabó János, a Harci Érdemekért Érdemérem szovjet és több magyar kitüntetés méltó tulajdonosa becsülettel tartotta magát a Vörös téren kapott útravalóhoz.

SZOLNOKI ISTVÁN

Utolsó ütközet

Seregélyszürkéje elnyúlt testtel vágtat. Rohamra viszi gazdáját, a körmendi magyart.

Utolsó ütközetre.

Körülötte oroszok, kirgizek, doni és uráli kozákok. Mögöttük porfelleg. Katonalovak patái kavarják a Krím porhanyós talaját, tajtékozva, kitágult orrlyukkal száguldanak Vrangel bandája ellen. Dübörögve. Előttük erdő, azon túl valahol Szevasztopol. A seregélyszürke oldalán fekete mén vágtat, nyergében Burakov, a göndör fürtű kozák. Karnyújtásnyira robognak egymástól, mint három éve sok-sok ütközetben.

Tekintetük előre szegeződik. Az erdőt fürkészik, ellenségeik rejtekét. Semmit sem látnak. Farengeteg takarja Vrangel báró martalócait. Ők fedezik tábornokuk szökését, anélkül, hogy tudnák: Vrangel antant-hajókra szedelődzködik, háborút és becsületet vesztve. Bugyonnij parancsából értesültek ezekről a vöröslovasok. Örülnek azóta, hisz tudják harcaik véget érnek ma, napnyugtáig felszabadul a Krím-félsziget.

Domboldalban vágtat a századnyi lovas mikor lövések dörrennek. Rövid géppuskasorozatok. Távolról. Célzott lövéseket ereget a báró banditája. Lovak rogynak össze fájdalmas nyerítéssel. A seregélyszürke hátasa, Kiss István előre hajol. Lova nyakára borul. Harcostársának tartja lovát, hű cimborának. Fülébe suttog.

Fölbukik Burakov lova. Panaszosan nyüszít, majd kiszusszan belőle a pára. Alatta fekszik Burakov, nem tud szabadulni. Kínlódik. Lába a ló hasa alatt, a kengyelvas rabja. Cifrán káromkodik, mígnem Kiss István szólítja.

– Minek rémiszgeted a szenteket, te!? Kiszabadítlak, csak nyughass már! Na, most húzd a lábad! – kapaszkodik a ló tetemébe.

Sikerült. Burakov talpra áll. Öklét az erdő felé rázza, aztán barátjára pillant:

– Add ide a lovad, Pista! Gyalog soká érem el a gazembert. Sürgős pedig szétverni a pofáját!

Nyeregbe pattan Kiss, úgy válaszol:

– Bízd ide, pajtás! Szétverem én helyetted! Cafatokra!

Lova nekilendül. Lobogó sörénnyel fut a porfellegben társai után. A géppuska elhallgat, csak paták dübörgése hangzik. Aztán kiáltások, pengék csattogása. Kiss kibukkan a porfellegből, kavarodásba ér. Kezében kard villan, kosaras markolatú magyar szablya. Még nincs ellenfele. Körülnéz. Három lóhossznyival odébb Zahar Szmirnov viaskodik egy pofaszakállas tiszttel. Ügyesen vív a vrangelista, kardja kivédi Szmirnov csapásait. Mozdu-

latai kiszámítottak. Félrehajol nyergében, úgy csap Szmirnovra. Jobbról. A fiú meginog. Kardja lehanyatlik, majd karjával együtt a földre hull. Arca eltorzul, megmaradt keze lova sörényébe markol. Támad a pofaszakállas, meg akarja ölni a védtelent. Pengéje magasba emelkedik, iszonyú csapásra készül. Mégsem tud lesújtani. Félúton megáll a penge, görbe magyar kardba ütközik. Szikráznak az acélok.

Kiss visszahúzza kardját, lova fejére engedi. Vár. A fehér tiszt szeme villanásait nézi. A fel-fellobbanó ravasz fényeket. Kiolvassa belőlük miféle cselt tervez, támadását hogyan védje ki. Körülöttük százak kaszabolják egymást. Ők várnak. Aztán a tiszt karja megrándul. Jobbról készül ütni, mégis balról sújt. Kiss István keresztbe veri kardját, s támad. Nem új lendülettel, az előbbivel. A pofaszakállas fej elbillen, aztán a törzs is utána zuhan.

Ketten rontanak a vöröslovasra. Helyzete kilátástalan. Védekeznie muszáj! Csakis védekezni! Kardjával csapást csapás után véd. Támadásra nincs ideje, a két vrangelista veszettül szorongatja. Egyikük a lovát veszi célba, a véres csatákban társsá lett seregélyszürkét. Kiss Istvánban vad harag lobban:

– Te bitang! A lovamat is akarod...?! – kiáltja, és szembe fordul vele. A másik Kissre emeli kardját, orvul, kivédhetetlenül. Ekkor dörren Burakov karabélya, az orvtámadó kibukik nyergéből. Burakov ugrik a gazdátlan lóra. Kezében penge villan, mégsem hadakozik. Közelükből kiáltás hangzik, öblös, parancsoló:

– Nézzetek körül, ti hazaárulók! Menekülésre nincs esélyetek! Körülvett benneteket a lovashadsereg. Lóról le!

Minden elcsendesedik, aztán a körmendi magyar az uráli kozákkal kezet szorít. Barátian, melegen:

– Győztünk, Burakov! A ti hazátokban örökre győzött a forradalom! Na, menjünk Szmirnovhoz! Kötözzük be a sebét.

TIHANYI JÁNOS

Tartalom

Győzelmes, gazdag életen át	8
Nazim Hikmet: 1917 (vers)	17
Barátkozás a lövészárkokban	18
Jelentés Leninnek	20
V. Majakovszkij: Óda a forradalomhoz (vers)	25
Vágyakat ébresztő szavak	26
Tudnak oroszul, elvtársak?	28
Bertolt Brecht: Nagy Október (vers)	33
Dombrovszky magyar csekistája	36
Kézigránáttal kopogtattunk	38
„Sztyopka komisszár"	48
Kegyetlen tusa után	52
A generális órája	56
Emlék Szofjától	60
Az omszki gárdista	64
Akkor inkább a háború	66
V. Majakovszkij: Beszélgetés Lenin elvtárssal (vers)	71
Tizedesből parancsnok lett	72
Bajuszos menyasszony	76
Soós Zoltán: Magyar emlékmű Habarovszkban (vers)	79
Partizánok felderítője	80
Bugyonnij lovasa volt	84
Szemben a kozák lovasrohammal	88
Hómezők rózsái	92
Útravaló a Vörös térről	96
Utolsó ütközet	100